

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Спеціальність 211 «Ветеринарна медицина»

Допускається до захисту

Завідувач кафедри епізоотології
та інфекційних хвороб

доцент Довгаль О.В.

(підпис)

(вчене звання, прізвище, ініціали)

«16» ескваса 2026 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: «Стратегія контролю сказу тварин на території
адміністративного району з урахуванням концепції «Єдине Здоров'я»

Виконала **Лозова А. В.**

прізвище, ім'я, по батькові,

Керівник доцент **Царенко Т.М.**

вчене звання, прізвище, ініціали

Рецензент доцесеса Ассєд'нов А.А.

вчене звання, прізвище, ініціали

(підпис)

(підпис)

(підпис)

(підпис)

підпис

Я, **Лозова Анастасія Вікторівна**, засвічую, що кваліфікаційну роботу
виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет ветеринарної медицини
Спеціальність 211 «Ветеринарна медицина»

Затверджую
Гарант ОП 211 «Ветеринарна медицина»
професор Рубленко М.В.
підпис, вчене звання, прізвище, ініціали

«___» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувача
Лозова Анастасія Вікторівна

Тема: «Стратегія контролю сказу тварин на території адміністративного району з урахуванням концепції «Єдине Здоров'я»

Затверджено наказом ректора № ___ від _____

Перелік питань, що розробляються в роботі: об'єктом вивчення у даній роботі є епізоотичний процес сказу тварин у Білоцерківському районі Київської області. У роботі передбачено проведення детального аналізу епізоотичної ситуації щодо сказу в регіоні за ретроспективний період 2020–2025 років, визначення видової структури хворих тварин, дослідження територіальної та сезонної динаміки спалахів. Окрему увагу приділено оцінці стану вакцинопрофілактики (парентеральної та пероральної), аналізу організації та реалізації комплексних планів ліквідації активних вогнищ інфекції в конкретних населених пунктах (с. Чупира, с. Зрайки, с. Великополовецьке та с. Юрківка), а також розробці й обґрунтуванню проекту Комплексної програми профілактики та контролю сказу на період 2025–2030 рр. з урахуванням підходів концепції «Єдине Здоров'я».

Матеріал для виконання роботи: документи обліку, первинна звітна документація та статистичні матеріали Білоцерківської районної державної лікарні ветеринарної медицини, дані лабораторних досліджень та експертиз Білоцерківської міжрайонної державної лабораторії ветеринарної медицини, офіційні узагальнені звіти Головного управління Держпродспожислужби в Київській області. Акти епізоотичних розслідувань за фактами виникнення спалахів, звіти та протоколи рішень Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії (ДНПК) при Білоцерківській РДА щодо запровадження та зняття карантинних обмежень у 2020–2025 рр., плани комплексних протиепізоотичних заходів, відомості про обсяги планової та вимушеної вакцинації тварин препаратом «Рабістар Ред», а також дані епізоотичного моніторингу мисливських угідь щодо щільності популяції червоної лисиці в районі.

Календарний план виконання роботи

Етап виконання	Дата виконання етапу	Відмітка про виконання
Огляд літератури	09.25 - 09.26	виконано
Методична частина	10.25 - 10.26	виконано
Дослідницька частина	10.25 - 08.26	виконано
Оформлення роботи	05.26	виконано
Перевірка на плагіат	05.26	виконано
Подання на рецензування	06.26	виконано
Попередній розгляд на кафедрі	06.26	виконано

Керівник кваліфікаційної роботи

доц. Царенко Т.М.
вчене звання, прізвище, ініціали
Лозова А.В.
прізвище, ініціали

Здобувач

Дата отримання завдання «10» вересня 20__ р.

АНОТАЦІЯ

Лозова А.В. «Моніторинг антирабічних заходів як основа епізоотичного благополуччя Білоцерківського району».

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексний епізоотологічний аналіз поширення і спалахів сказу в Білоцерківському районі Київської області за період 2020–2025 років з позицій концепції «Єдине Здоров'я». Метою дослідження є обґрунтування системи ветеринарно-санітарних заходів, оцінка ефективності профілактики й моніторингу державної ветеринарної служби та наукове обґрунтування проєкту Комплексної програми контролю сказу на період 2025–2030 рр.. Дано характеристику 19 територіальних громад району, лісистості регіону (близько 20%) та матеріально-технічного потенціалу установ для протиепізоотичної роботи.

Описано високий рівень антропоургізації інфекції в урбанізованому середовищі (604 випадки покусів у м. Біла Церква) та активізацію природних осередків у 2025 році (31 спалах). Проведено детальний аналіз епізоотичного розслідування та алгоритму ліквідації вогнищ у селах Чупира (собака), Зрайки (кошеня), Великополовецьке (кіт) та Юрківка (кіт і телиця ТОВ «Інтерагросервіс»). Здійснено оцінку кампаній парентеральної вакцинації за 2023 рік препаратом «Рабістар Ред» (використано понад 65 тис. доз), де виявлено перевищення плану у Володарській та Таращанській дільницях (>100%) і недостатнє охоплення у Сквирському регіоні (~65%).

Проаналізовано заходи з пероральної імунізації дикої фауни на площі понад 700 тис. га за умов критичної щільності популяції червоної лисиці (0,9–1,6 особи на 1 тис. га) та оцінено роботу 40 бригад з відлову безпритульних тварин (269 голів у м. Біла Церква). Всебічно обґрунтовано розроблений проєкт Комплексної програми на 2025–2030 рр., яка регламентує міжведомчу взаємодію служб та впроваджує інноваційну систему довгострокової біобезпеки через проведення спеціалізованих уроків антирабічного захисту для школярів.

Встановлено, що поєднання системного епізоотологічного моніторингу, суцільної вакцинації тварин в усіх ТГ, регулярної пероральної імунізації диких хижаків та посилення міжвідомчої співпраці в межах концепції «Єдине Здоров'я» забезпечує ефективне стримування епізоотичного процесу та ліквідацію вогнищ інфекції в сучасних умовах воєнного стану.

Робота викладена на 42 сторінках основного тексту, містить 3 таблиці, 5 рисунків та список літератури з 40 джерел.

Ключові слова: сказ, епізоотичний моніторинг, концепція «Єдине Здоров'я», парентеральна вакцинація, пероральна імунізація, червона лисиця, Білоцерківський район, Комплексна програма, неблагополучний пункт, карантинні обмеження.

ABSTRACT

Lozova A.V., «Monitoring of anti-rabies measures as the basis for epizootic control in the Bila Tserkva district».

This thesis presents a comprehensive epizootiological analysis of the spread and outbreaks of rabies in the Bila Tserkva district of the Kyiv region during the period 2020–2025, based on the ‘One Health’ concept. The aim of the study is to justify a system of veterinary and sanitary measures, assess the effectiveness of prevention and monitoring by the State Veterinary Service, and provide a scientific basis for the draft Comprehensive Rabies Control Programme for the period 2025–2030. The study provides a description of the 19 local communities in the district, the region’s forest cover (approximately 20 per cent) and the material and technical capacity of institutions for anti-epizootic work.

The report describes a high level of human-to-animal transmission of the infection in urban areas (604 bite cases in Bila Tserkva) and an increase in activity at natural foci in 2025 (31 outbreaks). A detailed analysis was conducted of the epizootic investigation and the algorithm for eliminating outbreaks in the villages of Chupyra (dog), Zraiki (kitten), Velykopolovetske (cat) and Yurkivka (cat and heifer belonging to Interagroservice LLC). An assessment was carried out of the 2023 parenteral vaccination campaigns using the ‘Rabistar Red’ vaccine (over 65,000 doses used), which revealed that the target was exceeded in the Volodarsky and Tarashchansky districts (>100%) and that coverage was insufficient in the Skvyra region (~65%).

Measures for the oral vaccination of wild fauna across an area of over 700,000 hectares were analysed under conditions of critical red fox population density (0.9–1.6 individuals per 1,000 hectares), and the work of 40 teams responsible for trapping stray animals (269 animals in the city of Bila Tserkva) was assessed. A comprehensive draft of the Comprehensive Programme for 2025–2030 has been developed and fully substantiated; this programme regulates inter-agency cooperation between services and introduces an innovative system of long-term biosecurity through the delivery of specialised lessons on rabies prevention for schoolchildren.

It has been established that a combination of systematic epizootic monitoring, universal vaccination of animals in all territorial communities, regular oral immunisation of wild carnivores and enhanced inter-agency cooperation within the framework of the ‘One Health’ concept ensures effective containment of the epizootic process and the elimination of infection foci under the current conditions of martial law.

The paper comprises 42 pages of main text, contains 3 tables, 5 figures and a bibliography of 40 sources.

Keywords: rabies, epizootic monitoring, ‘One Health’ concept, parenteral vaccination, oral immunisation, red fox, Bila Tserkva district, Comprehensive Programme, high-risk area, quarantine restrictions.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ABSTRACT	4
Зміст	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СІМВОЛІВ, ОДИНІЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	9
1.1 Характеристика вірусу сказу	9
1.2 Епізоотологія сказу	10
1.3 Профілактика сказу	12
1.4 Концепція «Єдине Здоров'я» та інші програми глобальної боротьби зі сказом	16
1.5 <u>Заключення</u> з огляду літератури	17
РОЗДІЛ 2. ВИБІР НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕНЬ, МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ВИКОНАННЯ РОБОТИ	19
2.1 Схема проведення досліджень	20
2.2. Характеристика Білоцерківського району Київської області	22
2.3 Характеристика лікарні	23
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СТРАТЕГІЯ КОНТРОЛЮ СКАЗУ ТВАРИН НА ТЕРИТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПЦІЇ «ЄДИНЕ ЗДОРОВ'Я	27
3.1. Епізоотична ситуація щодо сказу у Київській області та Білоцерківському районі	27
3.2. Профілактичні заходи проти сказу у Білоцерківському районі з позиції концепції «Єдине здоров'я» (One Health)	29
3.3 Аналіз комплексного плану заходів по ліквідації сказу на території с. Чупира, с. Зрайки, с. Великополовецьке та с. Юрківка	32
3.4 Розробка та <u>обґрунтування</u> проекту Комплексної програми профілактики та контролю сказу на період 2025–2030 <u>рр.</u> для Білоцерківського району	35
РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ОТРИМАНІХ РЕЗУЛЬТАТІВ	38
ВИСНОВКИ	44
ПРАКТИЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46
ДОДАТКИ	50

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ДДЛВМ – державна дільнична лікарня ветеринарної медицини

РДЛВМ – районна дільнична лікарня ветеринарної медицини

Держпродспоживслужба - Державна служба України з питань
безпеки харчових продуктів та захисту споживачів

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

МЕБ – міжнародне епізоотичне бюро

РНК – рибонуклеїнова кислота

ГЕС – гідро-електро станція

ТГ – територіальна громада

ДНПК – державна надзвичайна протиепізоотична комісія

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

РДА – районна державна адміністрація

МФА – Метод флуоресціюючих антитіл

RABV – rabies virus

TVR – trap-vaccinate-release

ORV – oral rabies vaccination

WOAH – world organisation for animal health

GARC – global alliance for rabies control

IBCM – integrated bite case management

ВСТУП

Сказ (Rabies) залишається однією з найбільш гострих проблем сучасної ветеринарної медицини та охорони здоров'я в усьому світі. За даними ВООЗ та МЕБ, хвороба реєструється на всіх континентах (окрім Антарктиди), спричиняючи загибель тисяч людей та значні економічні збитки у тваринництві. В Україні епізоотична ситуація щодо сказу залишається напруженою через наявність природних вогнищ, де головним резервуаром збудника є червона лисиця, а також через зростання популяцій безпритульних собак і котів.

Вивченню біологічних властивостей вірусу сказу, механізмів його передачі та розробці засобів специфічної профілактики присвятили свої праці такі видатні вчені, як Л. Пастер, Г. Гамалія. Сучасні аспекти епізоотологічного моніторингу та пероральної імунізації диких м'ясоїдних в Україні досліджували М. П. Ситник, В. В. Недосєков (вивчення молекулярно-генетичних особливостей ізолятів вірусу), Л. Є. Корнієнко (аналіз динаміки епізоотичного процесу), а також А. Ф. Куртяк (удосконалення стратегій боротьби в окремих регіонах). Проте, враховуючи зміну екологічних умов та антропогенний вплив у Білоцерківському районі, виникає необхідність детального аналізу локальної ситуації для оптимізації ветеринарно-санітарних заходів.

Мета роботи. Обґрунтування комплексної системи ветеринарно-санітарних заходів на основі аналізу епізоотичного стану та особливостей поширення сказу серед різних видів тварин у Білоцерківському районі.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **завдання:**

- проаналізувати динаміку захворюваності на сказ у Білоцерківському районі за останні 5 років (2020-2025 рр.);
- визначити видову структуру хворих на сказ тварин та встановити роль основних резервуарів інфекції в регіоні;
- охарактеризувати територіальну локалізацію вогнищ хвороби та сезонність прояву епізоотичного процесу;
- оцінити стан вакцинопрофілактики домашніх і сільськогосподарських тварин у районі;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення системи моніторингу та профілактики сказу для місцевих служб ветеринарної медицини з урахуванням концепції «Єдиного Здоров'я».

Об'єкт дослідження: епізоотичний процес сказу тварин у Білоцерківському районі Київської області.

Предмет дослідження: видова структура хворих тварин, територіальна та сезонна динаміка спалахів, ефективність антирабічних заходів та рівень імунного захисту популяцій.

Наукова новизна: У роботі проведено комплексний аналіз епізоотичної ситуації щодо сказу в Білоцерківському районі за 2020-2025 роки. Уточнено дані щодо основних «груп ризику» серед видів тварин у межах району. Наведено нові дані про кореляцію проведенням антирабічних заходів та частотою реєстрації випадків сказу у домашніх тварин. Одержано результати оцінки вакцинації, та розроблено рекомендації з урахуванням концепції «Єдиного Здоров'я».

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Характеристика вірусу сказу

Сказ (*Rabies*) - це особливо небезпечне зоонозне вірусне захворювання, що супроводжується розвитком гострого прогресуючого енцефаломієліту. На сьогодні сказ залишається глобальною проблемою охорони здоров'я та ветеринарної медицини, оскільки реєструється у понад 150 країнах світу. Винятком є лише окремі острівні держави та регіони (зокрема Антарктида), що мають статус вільних від цієї інфекції. [41; 20]

Збудником захворювання є РНК-вмісний вірус, що належить до родини *Rhabdoviridae*, роду *Lyssavirus*, порядку *Mononegavirales*. Віріон має характерну кулеподібну форму. Генетичний матеріал представлений одноланцюговою несеgmentованою РНК негативної полярності. Ключову роль у патогенності відіграє глікопротеїн G, який формує шипи на поверхні вірусу та відповідає за адсорбцію віріона на рецепторах нервових клітин і подальше проникнення в них. [41; 26]

Вірус сказу вражає всіх теплокровних тварин, включаючи людину. Основним джерелом інфекції є слина зараженої тварини, яка потрапляє в організм через укуси, подряпини або ослинення пошкоджених шкірних покривів та слизових оболонок. [20]

Процес розвитку інфекції можна розділити на кілька етапів. Під час першого відбувається первинна реплікація, вірус може короткий час розмножуватися в м'язовій тканині в місці інокуляції. Другий - центростремільне поширення. Через нервово-м'язові сполучення вірус потрапляє до периферичної нервової системи. Переміщення відбувається шляхом ретроградного аксонального транспорту. [41]

Дослідження на лабораторних тваринах із використанням «фіксованих» штамів вірусу дозволили встановити швидкість цього руху, яка становить приблизно 3 мм/год. Досягнувши спинного та головного мозку, вірус спричиняє незворотні дегенеративні зміни, що клінічно проявляються у формі гідрофобії, агресії або паралічів. Після реплікації в мозку вірус мігрує по

нервових волокнах до периферії, зокрема до слинних залоз, де накопичується у високих титрах і виділяється із секретом. [41]

Тривалість інкубаційного періоду варіює від 10 днів до 6 місяців (в окремих випадках до року). Цей термін безпосередньо залежить від віддаленості місця укусу від центральної нервової системи, ступеня іннервації ураженої ділянки, вірулентності штаму та дози вірусу (ступеня контамінації рани). [26]

Сучасні молекулярно-генетичні дослідження вказують на те, що відмінності у швидкості міграції та патогенності між різними ізолятами вірусу часто зумовлені мутаціями в рецептор-зв'язуючому домені G-білка, що визначає афінність вірусу до нейронів. [26]

Для України проблема сказу має особливу актуальність через стійке функціонування природних осередків інфекції. Основним резервуаром вірусу в дикій природі залишається червона лисиця (*Vulpes vulpes*), яка забезпечує безперервну циркуляцію збудника та його передачу домашнім і сільськогосподарським тваринам. Останніми роками спостерігається тенденція до «урбанізації» сказу - зростання кількості випадків серед безпритульних собак та котів у межах населених пунктів. Погіршення екологічного моніторингу, міграція диких тварин та труднощі з проведенням суцільної пероральної імунізації диких хижаків, особливо у прифронтових та деокупованих територіях, створюють додаткові ризики для епізоотичного благополуччя країни. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення методів лабораторної діагностики та стратегій профілактики серед населення. [28]

1.2 Епізоотологія сказу

Епізоотологія сказу є складним процесом, що охоплює як природні цикли серед диких тварин, так і антропогенні цикли в населених пунктах. Це захворювання залишається однією з найважливіших проблем охорони здоров'я та ветеринарії в усьому світі, характеризуючись майже 100% летальністю після появи клінічних симптомів. [1 ; 2]

За оцінками, щороку від сказу помирає від 59 000 до 69 000 людей.

Основними джерелами інфекції в світі є представники ряду хижих (*Carnivora*) та рукокрилих (*Chiroptera*). Розрізняють два основні епізоотичні цикли – урбаністичний та природний (сильватичний). Урбаністичний підтримується переважно безпритульними та домашніми собаками (особливо в країнах Азії та Африки, де на них припадає до 99% випадків зараження людей). Для природнього (сильватичного) джерелом вірусу є дикі тварини - лисиці, єноти, скунси, кажани та шакали. [2 ; 37]

У Латинській Америці значну роль у поширенні сказу серед великої рогатої худоби відіграють вампірові кажани (*Desmodus rotundus*). В Європі та Північній Америці завдяки масштабним кампаніям пероральної вакцинації диких тварин ситуація серед наземних ссавців контролюється краще, проте вірус продовжує циркулювати в популяціях кажанів. [37]

В Україні сказ є ензоотичним захворюванням, яке постійно реєструється серед тварин. За період 2019–2023 років було зафіксовано 5 405 випадків захворювання. Для нашої держави червона лисиця (*Vulpes vulpes*) залишається головним резервуаром та джерелом збудника в природі, на яку припадає 39,3% усіх випадків. Серед домашніх тварин найчастіше хворіють коти (27,9%) та собаки (22,9%). Також значно зріс відсоток позитивних результатів серед сільськогосподарських тварин, зокрема великої рогатої худоби (75,9% від усіх протестованих проб цієї групи). [36]

Найбільша кількість випадків в Україні припадає на осінньо-зимовий період (листопад–грудень), тоді як мінімум спостерігається у травні–червні. Це безпосередньо пов'язано з біологічними особливостями лисиць (період розселення молодняка та активних міграцій). Найвища концентрація випадків спостерігається в Центральному та Північному регіонах (Полтавська, Київська та Харківська області). [36]

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році суттєво ускладнило епізоотичну ситуацію в Україні. Військові дії спричиняють масові міграції диких хижаків, руйнують їхні природні оселища та погіршують кормову базу. Це змушує диких тварин шукати їжу в населених пунктах, що збільшує ризик

контакту з людьми та домашніми тваринами. [36 ; 28]

У 2023 році на деокупованих територіях області 88,9% підозрілих тварин мали підтверджений діагноз сказу. Більшість випадків (91,7%) було зафіксовано після катастрофічного підриву Каховської ГЕС, що призвело до екологічної катастрофи та зміни поведінки тварин. Через бойові дії та замінування територій у багатьох регіонах стало неможливим проведення пероральної вакцинації диких хижаків та адекватного моніторингу, що створює передумови для подальшого поширення інфекції. [28]

Епізоотична ситуація щодо сказу в Білоцерківському районі Київської області протягом останніх років характеризувалася реєстрацією спалахів як серед домашніх, так і безпритульних тварин, що охоплювали різні територіальні громади району. Основними видами тварин, у яких лабораторно підтверджено діагноз, були собаки, коти та велика рогата худоба. Головним резервуаром та джерелом збудника в регіоні визначено дику фауну, зокрема червону лисицю, популяція якої значно зросла. Аналіз випадків свідчить, що більшість хворих домашніх тварин не мали профілактичних щеплень проти сказу, що ставало причиною їх інфікування після контактів із дикими звірами або безпритульними особинами. Епізоотичні розслідування також зафіксували випадки неспровокованої агресії та покусів людей хворими тваринами, що вимагало негайного введення карантинних обмежень та проведення вимушеної дезінфекції в осередках спалахів. [22]

1.3 Профілактика сказу

Профілактика сказу у тварин є фундаментом глобальної стратегії елімінації захворювання, оскільки понад 99% випадків сказу у людей спричинені контактом із інфікованими собаками. Сучасний підхід базується на концепції «Єдине здоров'я» (One Health), що передбачає скоординовані дії ветеринарної та медичної служб. [29]

Основним методом розриву циклу передачі вірусу сказу (RABV) є парентеральна вакцинація собак. Для створення стійкого колективного імунітету в популяції необхідно забезпечити охоплення щепленнями

щонайменше 70% тварин. Рекомендується вакцинувати цуценят віком до 12 тижнів під час масових кампаній, попри теоретичний вплив материнських антитіл. У більшості ендемічних регіонів собаки, що вільно пересуваються, мають власників, які готові надати тварин для маніпуляцій, що спрощує проведення кампаній. [14 ; 29]

Використовуються методи вакцинації у стаціонарних пунктах, подвірні обходи та система «відловив-вакцинував-випустив» (*TVR*), хоча остання є дорожчою та трудомісткою. Оральна вакцинація (*ORV*) стала проривом у контролі сказу серед диких м'ясоїдних. У Європі та Північній Америці використання приманок із вакциною дозволило значно скоротити або повністю ліквідувати сказ серед лисиць та єнотоподібних собак. Для важкодоступних популяцій собак оральна вакцинація розглядається як ефективне доповнення до парентерального методу. Використання приманок (наприклад, курячих голів із капсулою вакцини) дозволяє імунізувати тварин, яких неможливо зловити. [29]

Хоча регулювання чисельності тварин часто пропонується як захід профілактики, наукові дані свідчать про наступне. Масове знищення тварин не є ефективним для контролю сказу і може навіть прискорити поширення вірусу через міграцію тварин, що вижили. Програми стерилізації допомагають стабілізувати популяцію, але самі по собі не зменшують поширення сказу без паралельної вакцинації. Ветеринарний контроль включає обов'язкове лабораторне підтвердження кожного підозрілого випадку та карантинування тварин, що покусали людей, протягом 10 днів для спостереження за їхнім клінічним станом. [15]

1.4 Концепція «Єдине Здоров'я» та інші програми глобальної боротьби зі сказом

Центральним елементом сучасної стратегії ліквідації сказу є концепція «Єдине здоров'я» (*One Health*) - інтегрований підхід, що спрямований на сталий баланс та оптимізацію здоров'я людей, тварин та екосистем. Оскільки понад 95–99% випадків сказу у людей спричинені укусами інфікованих собак,

цей підхід визнає нерозривний зв'язок між здоров'ям свійських тварин, дикої природи та людини. [23]

Впровадження підходу «Єдине здоров'я» у боротьбі зі сказом забезпечує значні переваги безпосередньо для популяцій тварин. Стратегії «Єдиного здоров'я» пропагують заміну негуманних методів, таких як масове винищення чи жорстоке поводження, на методи контролю народжуваності тварин, зокрема стерилізацію та кастрацію. Масова вакцинація собак охопленням від 70% дозволяє розірвати цикл передачі вірусу в популяції, захищаючи не лише людей, а й самих тварин від болісної смерті. [39]

Зниження втрат серед худоби є важливим аспектом адже сказ завдає значних збитків тваринництву. Контроль захворювання у собак та дикій природі автоматично зменшує рівень інфікування великої рогатої худоби та інших сільськогосподарських тварин. [35]

Як наслідок програми боротьби зі сказом стимулюють зміцнення ветеринарних служб, покращення діагностичних можливостей лабораторій та впровадження систем ідентифікації тварин, що позитивно впливає на загальний стан ветеринарної медицини в регіоні. [32 ; 23]

Основним глобальним орієнтиром є стратегічний план «*Zero by 30*», розроблений коаліцією *United Against Rabies*, до якої входять ВООЗ, ФАО, Всесвітня організація охорони здоров'я тварин (*WOAH*) та Глобальний альянс з контролю сказу (*GARC*). [25]

Одним з ключових інструментів програми є ініціатива створення банків вакцин – це механізм, що дозволяє країнам отримувати доступ до високоякісних та доступних вакцин для тварин, перетворюючи «порочне коло» низького попиту на «позитивне коло» стабільного виробництва та масового застосування. Також ефективним є використання ступінчастого підходу (*SARE*) що є інструментом самооцінки, який допомагає країнам розробляти національні плани, рухаючись від відсутності даних (етап 0) до повної ліквідації сказу (етап 5). [23 ; 33]

Відповідно до програми «*Zero by 30*» впроваджено інтегрований менеджмент випадків укусів (*IBCM*) – це програма координації між медичним та ветеринарним секторами для оцінки ризику сказу у тварини, що вкусила, що дозволяє уникнути непотрібного лікування людей та забезпечити належний нагляд за тваринами. [33]

Завдяки цим програмам сказ перетворюється з «занедбаної тропічної хвороби» на модель успішної транскордонної та міжсекторальної співпраці, де захист здоров'я тварини є першочерговим етапом захисту людства.

1.5 Заключення з огляду літератури

Сказ залишається критичною проблемою охорони здоров'я та ветеринарної медицини у понад 150 країнах світу, характеризуючись майже 100% летальністю після появи клінічних симптомів. Збудником є РНК-вмісний вірус роду *Lyssavirus*, патогенність якого визначається глікопротеїном G, що відповідає за адсорбцію віріона на нервових клітинах.

Розвиток інфекції відбувається поетапно - від первинної реплікації в м'язах до ретроградного аксонального транспорту по нервових волокнах зі швидкістю приблизно 3 мм/год. Після ураження центральної нервової системи вірус мігрує до слинних залоз, що забезпечує його подальшу передачу через укуси.

Україна є ензоотичною зоною щодо сказу, де основним резервуаром інфекції в дикій природі є червона лисиця (*Vulpes vulpes*), на яку припадає 39,3% усіх випадків. Особливе занепокоєння викликає тенденція до «урбанізації» хвороби — зростання захворюваності серед безпритульних котів (27,9%) та собак (22,9%), а також високий рівень інфікування сільськогосподарських тварин.

Великим також є вплив воєнних дій. Повномасштабне вторгнення країни-агресора суттєво погіршило епізоотичний стан через масові міграції диких хижаків, руйнування їхніх оселищ та неможливість проведення планової пероральної вакцинації у прифронтових та деокупованих регіонах. Зокрема,

на деокупованих територіях зафіксовано надзвичайно високий відсоток підтвердження діагнозів (88,9%) серед підозрілих тварин.

Ситуація в Білоцерківському районі у 2025 році відображає загальнодержавні тенденції: спалахи реєструються як серед диких, так і серед домашніх тварин у різних громадах. Основними причинами інфікування домашніх улюбленців залишається відсутність профілактичних щеплень та прямі контакти з дикою фауною.

Найефективнішим методом контролю є концепція «Єдине здоров'я» (*One Health*), що передбачає масову парентеральну вакцинацію собак (охоплення понад 70%) та оральну імунізацію диких м'ясоїдних. Глобальна ініціатива «*Zero by 30*» ставить за мету повну ліквідацію смертності людей від сказу, що передається собаками, до 2030 року шляхом міжсекторальної співпраці та впровадження сучасних протоколів нагляду (*IBCM*).

Таким чином, поєднання природних факторів, наслідків екологічних катастроф та військових дій вимагає посилення ветеринарного контролю, обов'язкової вакцинації домашніх тварин та вдосконалення систем моніторингу в Білоцерківському районі для запобігання поширенню цієї смертельної інфекції.

РОЗДІЛ 2

ВИБІР НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕНЬ, МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Для того, щоб здійснити всебічний та ґрунтовний аналіз епізоотологічної ситуації щодо поширення сказу в межах Білоцерківського району, у даній роботі було залучено широкий спектр інформаційних та документальних матеріалів. Використання комплексного підходу до збору даних дозволило не лише зафіксувати факти захворюваності, а й простежити динаміку епізоотичного процесу в часі та просторі.

Фундаментом для проведення дослідження стали офіційні первинні джерела, що відображають щоденну діяльність ветеринарних служб регіону. Зокрема, було детально опрацьовано звітну документацію Білоцерківської районної державної лікарні ветеринарної медицини. Аналіз охоплює ретроспективний період з 2023 по 2025 роки, що дає можливість виявити характерні тенденції розвитку епізоотії. Важливе значення мали дані, надані Білоцерківською міжрайонною державною лабораторією ветеринарної медицини, які підтверджують кожен випадок захворювання на основі сучасних методів дослідження. Відомості Головного управління Держпродспоживслужби у Київській області дозволили розширити контекст дослідження до рівня області та врахувати стратегічні звіти вищих контролюючих органів.

Окрему увагу в роботі приділено вивченню безпосередніх механізмів виникнення вогнищ інфекції. Для цього аналізувалися акти епізоотичних розслідувань. Документи, що склалися за фактом виявлення кожного випадку сказу, дозволили встановити джерела збудника та шляхи його передачі. Було досліджено масиви даних щодо планових профілактичних щеплень домашніх та сільськогосподарських тварин. Особливий акцент зроблено на заходах з оздоровлення дикої фауни, зокрема через аналіз документів про проведення кампаній з розкладання принад з вакциною для диких м'ясоїдних тварин.

Оскільки епізоотичний процес нерозривно пов'язаний із зовнішнім середовищем, до дослідження були включені допоміжні матеріали, що характеризують специфіку регіону. Зокрема, було проведено моніторинг географічних та кліматичних умов - рельєф, наявність лісових масивів та погодні особливості Білоцерківського району, що впливають на міграцію диких тварин. Здійснено дослідження соціально-демографічних показників - чисельність населення та щільність заселення територій, а також врахована структура тваринництва району, що включає кількісний та видовий склад поголів'я в господарствах різних форм власності, що є критично важливим для розуміння ризиків транскордонного та міжвидового перенесення вірусу.

2.1. Схема проведення досліджень

Для досягнення поставленої мети та забезпечення системності наукового пошуку, роботу виконували за чіткою алгоритмізованою схемою. Дана методологічна структура передбачала комплексне та всебічне вивчення фундаментальних аспектів проблеми профілактики, а також практичних механізмів боротьби зі сказом тварин у сучасних умовах.

Особливу увагу в межах дослідження було приділено контролю епізоотичної ситуації з позицій інтегрованої концепції «Єдине здоров'я» (One Health). Такий підхід дозволив розглянути взаємозв'язок між здоров'ям тварин, людини та станом навколишнього середовища як єдину екосистему, вразливу до поширення вірусу. Логічна послідовність етапів дослідження - від первинного збору та систематизації даних до фінального узагальнення - дозволила не лише об'єктивно оцінити існуючі загрози, а й розробити обґрунтовані практичні рекомендації щодо вдосконалення системи протиепізоотичних заходів у регіоні.

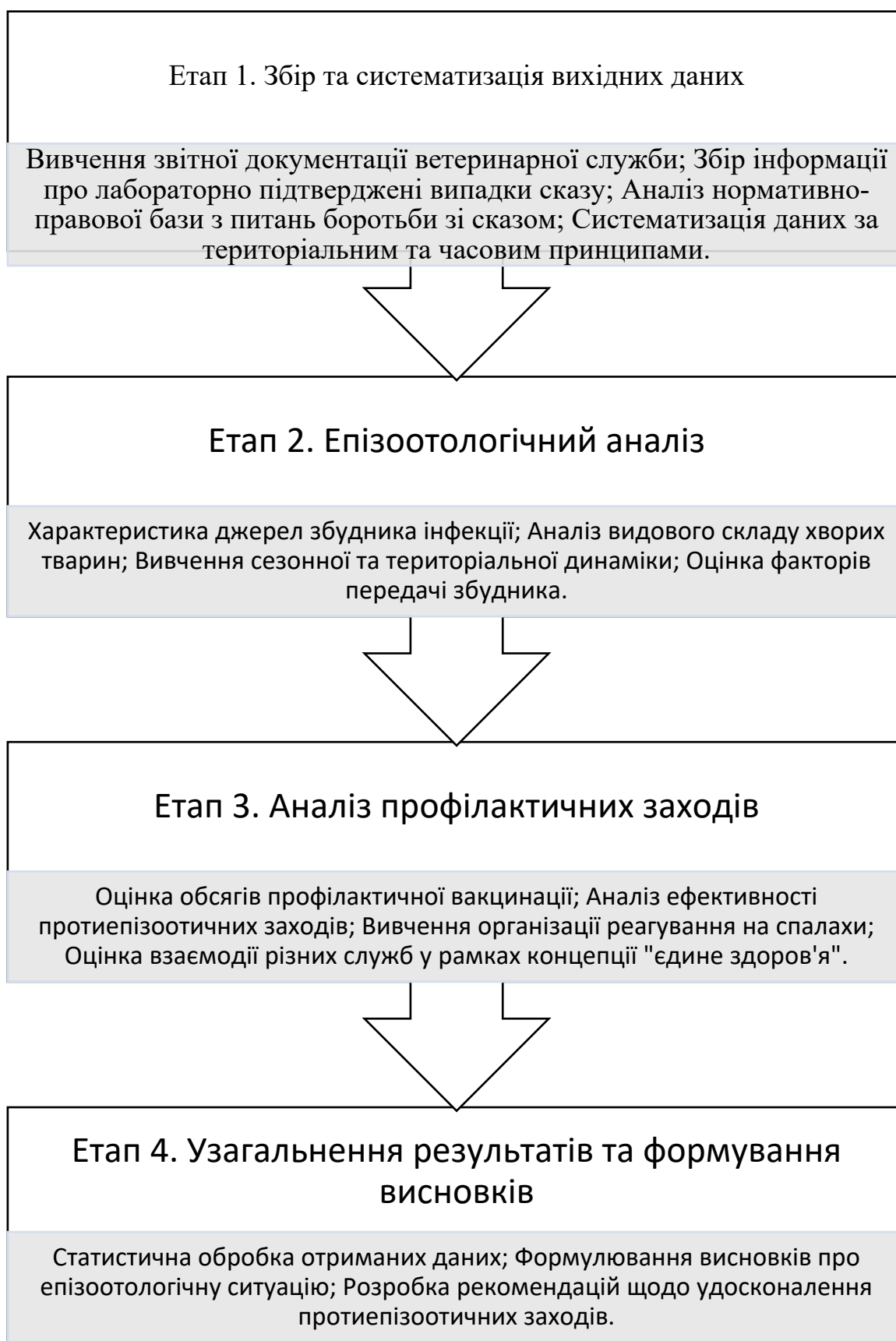

Рис. 2.1. – Схеми проведення досліджень.

2.2. Характеристика Білоцерківського району київської області

Білоцерківський район розташований у південно-західній частині київської області та є одним з найбільших районів області за площею та чисельністю населення. Після адміністративно-територіальної реформи 2020 року до складу району увійшли території колишніх Білоцерківського, Сквирського, Володарського та частини Таращанського районів. Район включає 19 територіальних громад, серед яких 3 міські громади (Білоцерківська, Сквирська, Володарська) та 16 сільських громад. Адміністративним центром є місто Біла Церква. Загальна площа району становить 4 174,7 км², чисельність населення - близько 280 тисяч осіб.

Оцінка природно-географічні умов показала, що район розташований у лісостеповій зоні з помірно-континентальним кліматом. Середньорічна температура становить +7,8°C. Річна кількість опадів - 550-600 мм. Рельєф переважно рівнинний з невеликими підвищеннями. Ґрунти представлені чорноземами опідзоленими та сірими лісовими ґрунтами.

Економіка району має аграрно-промисловий характер. Розвинуте тваринництво, зокрема молочне скотарство, свинарство, птахівництво та вівчарство.

На території району функціонує Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини з мережею філій у територіальних громадах. Лабораторні дослідження проводить Білоцерківська міжрайонна державна лабораторія ветеринарної медицини.

Епізоотологічні особливості району визначаються насамперед значною лісистістю, яка охоплює близько 20% загальної території, що створює максимально сприятливі природні умови для постійного існування резервуарів збудника сказу серед диких м'ясоїдних тварин, зокрема лисиць. Водночас наявність розгалуженої мережі тваринницьких господарств різних форм власності, а також висока концентрація популяцій безпритульних тварин у межах населених пунктів, формують додаткові критичні ризики, що суттєво ускладнюють загальну епізоотичну ситуацію в регіоні.

2.3 Характеристика лікарні

Білоцерківська міська державна лікарня ветеринарної медицини (Рис. 2.1) розміщується за адресою вулиця Товарна 27, місто Біла Церква, Київська область.

Рис. 2.1. - Білоцерківська міська державна лікарня ветеринарної медицини

Приміщення лікарні включає тамбур, реєстратуру, оглядовий кабінет, хірургічний кабінет та кімнату відпочинку. Реєстратура (Рис. 2.2) обладнана столами, стільцями та диваном для комфорту відвідувачів. Також наявні шафи і інформаційні плакати. Безпосередньо у зоні очікування розташовано зручний м'який диван синього кольору, поруч із яким знаходиться невеликий журнальний столик та стілець. Для інформування власників тварин на стінах розміщено стенди з ветеринарною інформацією та схемою приміщень, а також куточок споживача. Підлога викладена світлою керамічною плиткою, що

забезпечує належний санітарний стан. Поруч із зоною відпочинку знаходяться двері, що ведуть до робочих кабінетів спеціалістів.

Рис. 2.2. – Реєстратура

Оглядовий кабінет (Рис. 2.3) обладнано металевим оглядовим столом з отворами для фіксації, шафами та відкритими полицями для зберігання ветеринарних препаратів і витратних матеріалів. У кабінеті проводяться первинні огляди та маніпуляції; він оснащений штативом для інфузій, монітором для візуалізації досліджень, лампою для додаткового освітлення та робочою зоною для персоналу. Робоча поверхня столу-тумби дозволяє зручно розмістити необхідний інвентар, а для комфорту персоналу та відвідувачів передбачені стільці. На стінах, оздоблених світлим кахлем для зручної дезінфекції, розміщено численні інформаційні плакати з породами собак і котів, а також схеми з анатомії тварин, що допомагають у роботі та консультуванні власників. Вікно в кабінеті оснащено жалюзі для регулювання

природного освітлення, а поруч із робочою зоною розташовані розетки для підключення медичного обладнання.

Рис. 2.3. – Оглядовий кабінет

Хірургічний кабінет обладнано сучасним металевим столом для маніпуляцій з перфорацією, робочою поверхнею з вбудованим рукомийником для гігієни рук та шафами для зберігання витратних матеріалів. У кабінеті проводяться хірургічні втручання та складні маніпуляції; він оснащений відкритими полицями для медичних препаратів, штативом для інфузій, лампою для додаткового освітлення та місцем для перевезення тварин. На робочій поверхні біля мийки розміщено антисептичні та дезінфікуючі засоби в ємностях із дозаторами для забезпечення стерильності рук і робочих зон. Стіни приміщення оздоблені світлою плиткою, а над робочим столом закріплені багаторівневі відкриті полиці, де зберігаються флакони з препаратами та медичний інструментарій. Для підтримання оптимального

температурного режиму приміщення обладнане радіатором опалення, а природне світло забезпечується через велике вікно з металевими ґратами. На одній зі стін розміщено великий інформаційний плакат із породами котів, а для озеленення інтер'єру на верхній полиці встановлено кімнатну рослину.

Рис. 2.4. – Хірургічний кабінет

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Епізоотична ситуація щодо сказу у Київській області та Білоцерківському районі

Сказ залишається однією з найбільш небезпечних та агресивних зоонозних інфекцій у світі, що становить глобальну загрозу для здоров'я людей і тварин, оскільки характеризується майже 100% летальністю у разі появи перших клінічних ознак та відсутності своєчасної специфічної профілактики. На території України епізоотичний процес має виражений циклічний характер, що зумовлено коливанням чисельності основних резервуарів збудника в природі та антропогенним впливом на довкілля.

Глибокий аналіз еволюції епізоотії протягом останніх десятиліть дозволяє чітко виділити трансформацію хвороби. Спостерігається поступовий перехід від «міського типу» інфекції, де головним джерелом та розповсюджувачем вірусу виступали безпритульні собаки, до природно-осередкового типу. У сучасних умовах ключову роль у підтримці стабільної неблагополучності територій відіграють дикі м'ясоїдні тварини, серед яких насамперед червона лисиця є головним екологічним нішею для вірусу. Саме її висока адаптивність, здатність до міграцій та дедалі частіші заходи в межі населених пунктів створюють умови для формування нових антропургічних осередків, що значно ускладнює контроль за поширенням захворювання.

Протягом 2024–2025 років епізоотична ситуація у Київській області та, зокрема, у Білоцерківському районі залишалася напруженою. Згідно з нашими дослідженнями, географія поширення хвороби охоплює як місто Біла Церква, так і численні населені пункти району, що перебувають під наглядом семи державних дільничних лікарень ветеринарної медицини (ДДЛВМ): Білоцерківської, Володарської, Тетіївської, Сквирської, Рокитнянської, Таращанської та Ставищанської. Така широка територіальна розгалуженість вогнищ інфекції потребує постійної координації зусиль фахівців усіх зазначених установ для забезпечення своєчасного моніторингу та швидкого реагування на нові випадки захворювання.

Як видно з даних таблиці 3.1, найбільша концентрація спалахів та випадків покусів спостерігалася безпосередньо у м. Біла Церква та Сквирській дільниці. У Білій Церкві зафіксовано 604 випадки покусів, причому 207 з них були нанесені безпритульними тваринами, що свідчить про високий рівень антропургізації епізоотії.

Таб. 3.1 - Епізоотичні показники у зоні обслуговування Білоцерківської РДЛВМ (станом на 01.01.2024)

Зона обслуговування (ДДЛВМ)	Кількість населених пунктів	Випадки сказу (голів)	Неблагополучні пункти	Кількість покусів (всього)
м. Біла Церква	89	15	13	604
Сквирська	50	6	6	80
Ставищенська	30	3	2	2
Володарська	34	1	0	5
Рокитнянська	23	0	0	40
Таращанська	47	0	0	16
Тетіївська	33	0	0	40

У 2025 році тривала активізація природних осередків із 31 зареєстрованим випадком захворювання (Додаток А). Основними носіями вірусу стали собаки у селах Чупира, Пархомівка й Насташка, а також коти у Великополовецькому, Ромашках та Ольшаниці. Циркуляцію вірусу серед дикої фауни в межах міста підтвердили знахідки в дендропарку «Олександрія». Окрім цього, зафіксовано ураження сільськогосподарських тварин, зокрема великої рогатої худоби у селі Бирюки та телиці в ТОВ «Інтерагросервіс» у Юрківці.

Аналіз окремих спалахів у 2025 році (с. Чупира, с. Зрайки, с. Великополовецьке) показав типовий сценарій розвитку подій, а саме неспровокована агресія тварини, покуси власників або перехожих, загибель тварини та лабораторне підтвердження діагнозу. У всіх випадках рішеннями

ДНПК вводилися карантинні обмеження терміном не менше 60 діб.

Особливе занепокоєння у контексті підтримання стабільного епізоотичного стану викликає поточний стан популяції червоної лисиці, яка залишається головним природним резервуаром збудника. Згідно з даними моніторингу мисливських угідь Білоцерківського району, щільність лисиці коливається у межах від 0,9 до 1,6 особи на 1 тис. га, що суттєво перевищує встановлені ветеринарно-санітарні норми та створює передумови для активної циркуляції вірусу. Саме прогресуюче зростання популяції диких м'ясоїдних та їхня дедалі вища синантропізація — регулярний захід у межі населених пунктів у пошуках кормової бази — розцінюється профільними комісіями як визначальний фактор ризику та основне джерело інфекції для домашніх і сільськогосподарських тварин.

Станом на 1 січня 2026 року епізоотична ситуація в регіоні перебуває під постійним наглядом державної ветеринарної служби, проте в ряді пунктів, зокрема у с. Мар'янівка, с. Насташка та по вул. А. Кримського у м. Біла Церква, карантинні обмеження продовжують діяти через нещодавні спалахи. Наявність таких активних вогнищ вимагає не лише продовження системної превентивної вакцинації всього сприйнятливого поголів'я, а й суттєвого посилення міжсекторальної взаємодії між ветеринарними, медичними та комунальними службами. Такий комплексний підхід, що базується на міжнародній концепції «Єдине Здоров'я», є єдиним дієвим механізмом для розриву ланцюга передачі вірусу та гарантування безпеки мешканців району.

3.2. Профілактичні заходи проти сказу у Білоцерківському районі з позиції концепції «Єдине здоров'я» (One Health)

Профілактика сказу в Білоцерківському районі базується на принципах глобальної стратегії «Єдине здоров'я» (One Health). Цей підхід визнає, що добробут громади неможливий без стабільної епізоотичної ситуації, оскільки здоров'я людей безпосередньо залежить від здоров'я тварин та екологічного стану довкілля. Реалізація цієї стратегії здійснюється через багаторівневий комплекс заходів. Створення надійного імунного бар'єру забезпечується

шляхом регулярної вакцинації домашніх та сільськогосподарських тварин. Водночас особлива увага приділяється контролю популяції диких м'ясоїдних тварин (зокрема лисиць), які є основними резервуарами вірусу в природі.

Систематичне проведення пероральної імунізації диких м'ясоїдних тварин у лісових, польових та степових угіддях району є не просто допоміжним заходом, а критично важливим, стратегічним елементом захисту всієї локальної екосистеми, що дозволяє створити стійку зону імунного благополуччя та ефективно запобігати транскордонному поширенню інфекції. Такий метод специфічної профілактики забезпечує розрив епізоотичного ланцюга безпосередньо у природному резервуарі, що суттєво знижує вірусне навантаження на довкілля та мінімізує ризики контакту хворих хижаків із сільськогосподарськими тваринами чи людьми. При цьому сучасна концепція «Єдиного здоров'я» (One Health) втілюється не лише на папері, а через реальну активну співпрацю ветеринарних служб, державних медичних установ, лісових господарств та органів місцевого самоврядування, що дозволяє об'єднати зусилля різних відомств для досягнення спільної мети — створення безпечного середовища, де здоров'я людини, тварин та екосистеми розглядається як єдине ціле.

Активна інформаційно-просвітницька робота серед населення спрямована на підвищення відповідальності власників тварин та обізнаності громадян щодо алгоритму дій у разі контакту з підозрілими особинами. Це мінімізує ризики передачі вірусу від тварини до людини. Ключовим виконавцем та координатором цих заходів є Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини (РДЛВМ). Завдяки розгалуженій мережі структурних підрозділів, фахівці забезпечують оперативний моніторинг та профілактичне охоплення всієї території району. Стабільна робота дільничних лікарень у стратегічних центрах, зокрема у м. Біла Церква (центрального вузла координації), селищах Рокитне, Володарка, Ставище, а також у містах Тетіїв, Тараща та Сквирі, дозволяє підтримувати високий рівень біобезпеки в регіоні. Така децентралізована структура гарантує доступність ветеринарних послуг

та швидке реагування на будь-які загрози, що виникають на стику взаємодії людини та дикої природи, забезпечуючи цілісний захист здоров'я всього району.

Ключовим елементом профілактики є парентеральна імунізація домашніх собак і котів. У 2023 році в районі спостерігалися високі показники виконання планів щеплень, а в окремих зонах обслуговування — їх перевиконання (Таб. 3.2).

Таб. 3.2 - Показники профілактичної вакцинації тварин проти сказу за 2023 рік

Зона обслуговування (ДДЛВМ/РДЛВМ)	Собаки (план/факт)	Коти (план/факт)	Виконання плану (%)
м. Біла Церква	14420/12293	9181/9450	>95%
смт Рокитне	4200/4201	3400/3405	100%
смт Володарка	2350/2641	3000/3459	>110%
м. Тараща	3350/4117	2700/3113	>115%
м. Тетіїв	2500/2523	2000/2089	>100%
смт Ставище	5000/5024	2400/2479	>100%
м. Сквир	7000/4465	6200/4128	~65%

Аналіз даних свідчить про системну роботу в більшості громад, хоча у Сквирському регіоні зафіксовано нижчий рівень охоплення, що потребує посилення подвірних обходів. Вакцинація проводиться за рахунок державного бюджету препаратом «Рабістар Ред». У 2023 році сумарно по району було використано понад 65 000 доз антирабічної вакцини. Окрім м'ясоїдних, профілактичне щеплення охоплювало велику рогату худобу та коней у зонах високого ризику.

Важливою складовою є пероральна імунізація дикої фауни, спрямована на зниження вірусофорності серед червоної лисиці. Кампанії з розповсюдження приманок із вакциною проводяться двічі на рік (навесні та

восени) на території лісових та польових угідь загальною площею понад 700 тис. га. Для контролю ефективності проводиться відбір патматеріалу від добутих лисиць для лабораторного підтвердження наявності біомаркера споживання вакцини.

Регулювання чисельності безпритульних тварин та диких хижаків здійснюється спеціалізованими бригадами. У 2023 році в районі діяло понад 40 таких бригад. Найбільш активна робота з вилучення бродячих собак і котів проводилася у Тетіївській (90 голів) та Білоцерківській дільницях (269 голів).

3.3 Аналіз комплексного плану заходів по ліквідації сказу на території с. Чупира, с. Зрайки, с. Великополовецьке та с. Юрківка

Нами було проаналізовано випадки сказу тварин у Білоцерківському районі Київської області, що мали місце у 2025 році. Зокрема, розглядалися епізоотичні осередки в селах Чупира, Зрайки, Великополовецьке та Юрківка.

У першому випадку, 29 липня 2025 року, в селі Чупира домашній собака Рокі (3 роки, не щеплений) почав проявляти агресію та покусав власника, після чого загинув. Того ж дня у селі Зрайки безпритульне кошеня віком близько 1 місяця нанесло неспровоковані покуси двом громадянам біля річки та згодом загинуло. В обох випадках фахівці Білоцерківської міської державної лікарні ветеринарної медицини негайно виїхали на місця подій, провели дезінфекцію територій препаратом «Санімакс» (0,25% розчин) та доставили патологічний матеріал до лабораторії. Лабораторні дослідження методом МФА підтвердили діагноз «сказ» 30 липня 2025 року (Звіти № 001940 п.м./25 та № 001942 п.м./25).

Третій випадок зафіксовано 26 серпня 2025 року в селі Великополовецьке. Безпритульний чорний кіт із переломом кінцівки під час спроби надання йому допомоги покусав громадянку. Тварина загинула, а лабораторне дослідження 29 серпня 2025 року (Звіт № 002097 п.м./25) підтвердило наявність антигену вірусу сказу. Четвертий осередок виник у селі Юрківка, де сказ було діагностовано спочатку у безпритульного кота (03.07.2025), а згодом, 15 липня 2025 року, у телиці, що належала ТОВ

«Інтерагросервіс». Хвора телиця мала контакт із 36 іншими тваринами та персоналом ферми.

За всіма випадками було проведено епізоотичне розслідування. Комісії встановили, що ймовірним джерелом збудника є дикі лисиці, популяція яких у регіоні значно зросла. У селі Чупира на момент обстеження нараховувалося 172 собаки та 121 кіт; рівень вакцинації у 2025 році до спалаху становив близько 60%. У Великополовецькому ситуація була складнішою: при наявності 840 собак та 901 кота, щепленнями було охоплено менше половини поголів'я.

Державна надзвичайна протиепізоотична комісія (ДНПК) при Білоцерківській РДА прийняла рішення про накладання карантинних обмежень на неблагополучні пункти та загрозові зони в радіусі 10 км. До загрозових зон увійшли численні населені пункти Маловільшанської, Ставищенської, Володарської, Рокитнянської, Тетіївської, Фурсівської та Сквирської громад, а також прилеглі мисливські угіддя.

Комплексні плани заходів з ліквідації осередків передбачали проведення масової вимушеної вакцинації, детальні показники якої за ключовими населеними пунктами відображено у результатах аналізу (таб. 3.3). Зокрема, у селі Чупира та навколишніх пунктах було додатково щеплено 942 собаки та 958 котів, тоді як у зоні Великополовецького вакцинація охопила 1001 собаку та 1152 коти, а в Юрківці та відповідній зоні нагляду фахівці щепили 1368 собак, 736 котів, 257 голів великої рогатої худоби, 48 голів дрібної рогатої худоби та 2 коней. Паралельно з цим на фермах впроваджувалися суворі санітарні заходи, зокрема у ТОВ «Інтерагросервіс» було введено режим обов'язкової пастеризації молока при температурі 80-85°C протягом 30 хвилин і встановлено обмеження на вивіз сировини.

Таб. 3.3 - Комплексний аналіз заходів з ліквідації осередків сказу (2025р.)

Населений пункт	Дата виявлення / підтвердження	Вид тварини (джерело)	Ключові протиепізоотичні заходи	Обсяги вимушеної вакцинації	Статус карантину
с. Чупира	29.07.2020 / 30.07.2025	Домашній собака	Дезінфекція подвір'я («Санімакс»), подвірні заходи	244 собаки, 282 коти	Знято 30.09.2025
с. Зрайки	29.07.2025 / 30.07.2025	Безпритульне кошеня	Визначення меж неблагополучного пункту, затвердження	Проводилася згідно з планом	Запроваджено в липні 2025
с. Великополовецьке	25.08.2028 / 29.08.2025	Безпритульний кіт	Масова імунізація тварин, нагляд за контактними особами	669 собаки, 835 котів	Знято 24.11.2025
с. Юрківка	Липень 2025	Безпритульний кіт та телиця (ТОВ «Інтеграгросервіс»)	Вимушена вакцинація ВРХ, особливий режим використання молока	36 голів ВРХ (господарство)	Діяли обмеження з липня 2025

Для запобігання подальшому поширенню інфекції вводилися суттєві обмеження діяльності, що включали заборону на проведення виставок тварин, вивезення собак і котів за межі визначених зон, а також повне припинення промислового відстрілу диких тварин. Важливою складовою ліквідації осередків стала масштабна інформаційна робота, яка поєднувала проведення роз'яснювальних бесід із місцевим населенням, активне розповсюдження тематичних листівок та регулярну публікацію інформаційних матеріалів у соціальних мережах.

Важливою особливістю стало те, що пункти планів щодо відстрілу лисиць для моніторингу вірусу не були виконані у повному обсязі через дію військового стану та заборону полювання.

Зняття карантинних обмежень відбувалося за встановленою процедурою: не раніше ніж через два місяці після останнього випадку захворювання за умови виконання всіх ветеринарно-санітарних заходів. Так, карантин у селах Чупира та Зрайки було скасовано 14 жовтня 2025 року (Протокол № 23), у селі Юрківка — 18 вересня 2025 року (Протокол № 21), а у Великополовецькому — 24 листопада 2025 року (Протокол № 26). Епізоотична ситуація в цих населених пунктах була повністю стабілізована.

3.4 Розробка та обґрунтування проекту Комплексної програми профілактики та контролю сказу на період 2025–2030 рр. для Білоцерківського району

На основі проведеного аналізу епізоотичної ситуації та динаміки поширення сказу на території Білоцерківського району було встановлено, що ситуація в регіоні залишається напруженою та характеризується циклічністю спалахів. Враховуючи високий рівень антропоургізації епізоотії (зокрема, 604 випадки покусів лише у м. Біла Церква станом на 01.01.2024) та відсутність до цього часу єдиного затвердженого стратегічного документа для району на найближчі роки, виникла гостра необхідність у формуванні цільової програми заходів боротьби. Проект Комплексної програми профілактики та контролю

сказу на період 2025–2030 років розроблений як базовий інструмент для забезпечення стабільного епізоотичного благополуччя регіону.

Нормативною базою для створення Програми стала чинна Інструкція «Про заходи щодо боротьби зі сказом тварин» від 15.03.1994 № 5 (Додаток В). Документ повністю відповідає державним ветеринарно-санітарним вимогам, інтегруючи заходи з діагностики, профілактики та ліквідації вогнищ інфекції у єдиний план дій.

Ефективність запропонованої Програми ґрунтується на декількох стратегічних напрямках, серед яких ключове місце посідає міжсекторальна взаємодія. Вона передбачає чіткий розподіл обов'язків між Білоцерківською РДА, районною радою, Держпродспоживслужбою, установами охорони здоров'я та користувачами мисливських угідь, що дозволяє повноцінно реалізувати концепцію «Єдиного здоров'я», де захист людей і тварин розглядається як нерозривний процес. Разом із цим застосовується комплексний підхід до популяційного контролю, який охоплює як домашніх тварин через стовідсоткове щеплення собак та котів, так і дику фауну шляхом регулювання чисельності лисиць до оптимальних показників та проведення пероральної імунізації з подальшим моніторингом. Важливим аспектом також є висока оперативність реагування, оскільки у структурі заходів чітко регламентовано дії Державної надзвичайної протиєпізоотичної комісії при виявленні нових випадків, включаючи негайне введення карантинних обмежень, проведення дезінфекції та встановлення посиленого ветеринарного нагляду.

Окремим вагомим доповненням до п'ятого розділу Програми (пункт 24) стала ініціатива щодо розширення освітньої діяльності. На додачу до стандартних методів роз'яснювальної роботи через ЗМІ, до плану заходів включено проведення спеціалізованих уроків для учнів загальноосвітніх шкіл.

Обґрунтуванням такого підходу є те, що діти шкільного віку є найбільш сприйнятливою та адаптивною аудиторією для засвоєння правил безпечної поведінки з тваринами. Системне навчання у закладах освіти дозволяє

сформувати стійку базу знань про ризики сказу та алгоритм дій у разі покусу, що в довгостроковій перспективі забезпечує вищий рівень обізнаності населення порівняно з епізодичними інформаційними кампаніями для дорослих.

Загалом, розроблений Проєкт є науково обґрунтованим і практично орієнтованим документом, виконання якого дозволить мінімізувати ризики циркуляції вірусу в Білоцерківському районі та гарантувати безпеку мешканців громади.

РОЗДІЛ 4

АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У даному розділі проведено узагальнення результатів моніторингу епізоотичної ситуації щодо сказу в Білоцерківському районі Київської області та оцінено ефективність антирабічних заходів, реалізованих протягом 2020–2025 років. Особливу увагу приділено інтеграції концепції «Єдине здоров'я» (One Health) у практику ветеринарної служби регіону, що дозволяє розглядати здоров'я людей, домашніх тварин та стан дикої фауни як єдину взаємопов'язану систему.

Аналіз епізоотичних показників свідчить про збереження напруженої ситуації з вираженою тенденцією до антропургізації епізоотії. Найбільша концентрація спалахів та випадків покусів (604 випадки) зафіксована безпосередньо у м. Біла Церква, що підтверджує активну циркуляцію вірусу в урбанізованому середовищі. Водночас у 2025 році спостерігалася активізація природних осередків (31 випадок), де основними носіями вірусу виступали як домашні м'ясоїдні (собаки в селах Чупира, Пархомівка), так і дика фауна, зокрема в дендропарку «Олександрія».

Оцінка реалізації профілактичного блоку заходів дозволила виявити низку ключових результатів, які безпосередньо впливають на стабільність епізоотичної ситуації в регіоні. Зокрема, у напрямі вакцинопрофілактики протягом 2023 року в більшості зон обслуговування Білоцерківської районної державної лікарні ветеринарної медицини спостерігалася не лише повне виконання, а й перевиконання планових показників щеплень, що особливо помітно на прикладах Володарки та Таращі, де рівень охоплення перевищив 100%. Це дозволило ефективно використати понад 65 000 доз високоякісної вакцини «Рабістар Ред» та створити надійний імунний бар'єр серед домашніх м'ясоїдних. Водночас детальний аналіз виявив певні ризики у Сквирському регіоні, де рівень охоплення вакцинацією становив лише близько 65%, що прямо корелює з реєстрацією нових випадків сказу в цій зоні та вказує на

нагальну необхідність посилення подвірних обходів і проведення додаткової роз'яснювальної роботи з власниками тварин.

Паралельно з цим вагомим інструментом стримування інфекції залишається пероральна імунізація дикої фауни, системне проведення якої на площі понад 700 тисяч гектарів є критично важливим фактором для контролю вірусу в природних осередках. Це набуває особливого значення з огляду на те, що щільність популяції червоної лисиці в районі коливається в межах 0,9–1,6 особи на 1 тисячу гектарів, що суттєво перевищує встановлений епізоотичний поріг і створює загрозу постійної циркуляції патогену. Важливою складовою загального успіху є також популяційний контроль, що забезпечується активною діяльністю понад 40 спеціалізованих бригад, які займаються регулюванням чисельності безпритульних тварин. Зокрема, успішний відлов 269 голів у місті Біла Церква безпосередньо знижує ризик міжвидової передачі вірусу в урбанізованому середовищі та значно зменшує ймовірність контактів хворих особин із населенням, що в цілому підвищує рівень біобезпеки всього Білоцерківського району.

Аналіз ліквідації осередків у 2025 році (с. Чупира, Зрайки, Великополовецьке, Юрківка) продемонстрував високу оперативність ветеринарної служби. Застосування вимушеної вакцинації (щеплення понад 2000 тварин у зонах спалахів) та введення карантинних обмежень терміном на 60 діб дозволили повністю стабілізувати ситуацію в неблагополучних пунктах. Важливим елементом стало впровадження режиму пастеризації молока в господарствах (ТОВ «Інтерагросервіс»), що запобігло харчовому шляху передачі вірусу.

Розробка та обґрунтування проєкту Комплексної програми на 2025–2030 рр. (Додаток Г) стала логічним завершенням проведеного дослідження, оскільки вона систематизує отримані дані та трансформує їх у конкретний план дій для покращення епізоотичного стану регіону. Програма усуває критичну стратегічну прогалину у плануванні антирабічних заходів, оскільки до цього часу в Білоцерківському районі були відсутні єдині довгострокові

засади взаємодії між різними службами, що часто призводило до фрагментарності дій при виникненні спалахів. Важливою інновацією проекту є те, що він вперше вводить вагомий акцент на шкільну освіту та просвітницьку роботу серед молоді як на найбільш перспективний та ефективний метод довгострокового підвищення рівня біобезпеки громади.

Такий підхід базується на розумінні того, що саме молоде покоління є головним провідником нових стандартів відповідального поводження з тваринами у своїх родин, а систематичне викладання основ антирабічного захисту в закладах освіти дозволяє сформувати у населення стійкий алгоритм дій у критичних ситуаціях. Окрім освітнього компонента, Програма закладає фундамент для посилення матеріально-технічної бази ветеринарних установ, вдосконалення системи моніторингу популяцій диких м'ясоїдних та розширення охоплення пероральною імунізацією, що в комплексі створює надійний щит проти поширення вірусу. Впровадження цієї Програми дозволить не лише оперативно реагувати на поодинокі випадки захворювання, а й поступово витіснити вірус із природних осередків, мінімізуючи ризики для здоров'я тварин та людей у всьому районі.

Таким чином, узагальнені результати проведеного дослідження переконливо підтверджують, що впровадження системного епізоотологічного моніторингу у тісному поєднанні з принципами концепції «Єдине здоров'я» (One Health) забезпечує надійне та ефективне стримування епізоотичного процесу навіть у складних сучасних умовах. Аналіз продемонстрував, що лише завдяки міжсекторальній співпраці ветеринарної медицини, гуманітарної медицини та екологічних служб вдається вчасно виявляти нові осередки інфекції та оперативно мінімізувати ризики для населення.

Для подальшого зміцнення та стабілізації епізоотичного благополуччя району критично необхідно зосередити зусилля на вирівнюванні показників профілактичної вакцинації в усіх без винятку територіальних громадах, ліквідуючи розриви в імунному захисті популяцій, що були виявлені у ході дослідження. Не менш важливим завданням залишається збереження високих

темрів та регулярності пероральної імунізації дикої фауни, оскільки саме дикі м'ясоїдні залишаються основним природним резервуаром вірусу. Незважаючи на безпрецедентні виклики воєнного стану, що ускладнюють доступ до певних територій та проведення планових заходів, Білоцерківський район повинен дотримуватися розробленої стратегії, забезпечуючи безперервність антирабічного захисту як запоруки безпечного співіснування людини та природи.

ВИСНОВКИ

1. Сказ залишається однією з найбільш гострих проблем сучасної ветеринарної медицини та охорони здоров'я, характеризуючись майже 100% летальністю після появи клінічних симптомів. В Україні епізоотична ситуація є напруженою через функціонування природних осередків, де головним резервуаром збудника виступає червона лисиця, а також через тенденцію до «урбанізації» інфекції серед безпритульних тварин.

2. Боротьба зі сказом у Білоцерківському районі реалізується на принципах глобальної концепції «Єдине здоров'я» (One Health). Цей підхід передбачає тісну міжсекторальну співпрацю ветеринарних служб, медичних установ та органів місцевого самоврядування для створення безпечного середовища, де здоров'я людини, тварин та екосистеми розглядається як єдине ціле.

3. Аналіз епізоотичного стану Білоцерківського району за 2024–2025 роки підтверджує значну складність ситуації. Найбільша концентрація спалахів та випадків покусів, що становить 604 випадки, зафіксована безпосередньо у місті Біла Церква, а це вказує на високий рівень антропургізації епізоотії в регіоні. Водночас у 2025 році було зафіксовано активізацію природних осередків із 31 підтвердженим випадком, де основними носіями вірусу виступали собаки, коти та велика рогата худоба у селах Чупира, Зрайки, Великополовецьке та Юрківка. Головним природним чинником ризику залишається щільність популяції червоної лисиці, яка становить 0,9–1,6 особи на 1 тисячу гектарів, що суттєво перевищує встановлені норми та сприяє постійній циркуляції вірусу в довкіллі.

4. Оцінка профілактичних заходів показала високу ефективність парентеральної вакцинації у більшості громад району (виконання плану понад 100% у Володарській та Таращанській зонах). Проте у Сквирському регіоні охоплення склало лише ~65%, що корелює з реєстрацією нових випадків та вимагає посилення нагляду. Застосування системної пероральної імунізації

диких хижаків на площі понад 700 тис. га залишається критично важливим для стримування інфекції.

5. За результатами дослідження розроблено проєкт Комплексної програми профілактики та контролю сказу на 2025–2030 рр.. Програма інтегрує заходи з діагностики, 100% вакцинації домашніх тварин та інноваційний освітній компонент (спеціалізовані уроки для школярів), що дозволить мінімізувати ризики циркуляції вірусу та забезпечити довгострокове епізоотичне благополуччя району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко Н. О., Омельченко Г. О., Петренко М. О. Динамічні тенденції стану популяції вовка та лисиці й випадків сказу на території Полтавської і Сумської областей України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2020. № 2. С. 216–224.
2. Антропургізація сказу в Україні / І. М. Полупан та ін. *Український часопис ветеринарних наук*. 2018. Т. 265. С. 182–188.
3. Бусол В., Горжеев В., Постой В. Епізоотологічний моніторинг. Сказ. Ветеринарна медицина України. 2001.
4. В. Б. Н., others. Особливості поширення сказу в Україні. *Науково-технічний вісник вет. медицини*. 2024. № 2. С. 45–52.
5. В. Г. С., Л. Р. М. Актуальні проблеми та недоліки у здійсненні профілактики сказу в Україні. *Репродукція і патологія тварин*. 2024. С. 159–161.
6. Дзюба Я.м. Оцінка рівня специфічного захисту домашніх м'ясоїдних тварин за антирабічної вакцинації. *Ветеринарна біотехнологія*. 2020. № 36. С. 47–54.
7. Є. Х. А., Ю. Т. І. Епідеміологія сказу. *Youth pharmacy science: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф.* Харків, 2021. С. 438–440.
8. Молекулярна епідеміологія сказу на території України / Е. Пікар-Мейер та ін. *Ветеринарна медицина*. 2013. № 97. С. 214–222.
9. Недосєков В. В., Гібалюк Ю. О. Аналіз ефективності заходів боротьби зі сказом тварин в Україні. *Ветеринарна медицина*. 2021. № 107. С. 19–25.
10. Новикова О. Ю., Лаврик О. А., Панченко Л. О. Сказ в Україні: Епідемічна та епізоотична ситуація, засоби для Профілактичної та лікувально-профілактичної імунізації. *Аннали Мечниковського інституту*. 2013. № 2. С. 6–9.

- 11.Омельченко Г. О. Деякі аспекти поширення сказу в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: ветеринарна медицина*. 2013. № 2. С. 83–85.
- 12.Оральна імунізація собак проти сказу. / Голік М. О. та ін. *Ветеринарна біотехнологія*. 2017. С. 45–50.
- 13.Оцінка ефективності пероральної імунізації диких м'ясоїдних тварин проти сказу (2018–2020 рр.) / Полупан І.м та ін. *Ветеринарна біотехнологія*. 2021. Т. 39. С. 96–107.
- 14.Северин Р. В., ін. Сказ: діагностика, заходи боротьби та профілактики: метод. вказівки. Київ : НУБіП, 2022. 36 с.
- 15.Уваренко В. Л., Тіщенко І. Ю., Тищенко І. Ю. Сказ: особливості епідеміології та профілактики. *Topical issues of new medicines development: матеріали XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів*. Харків, 2020. С. 258–259.
- 16.Удосконалення системи антирабічних заходів в Україні / І. М. Полупан та ін. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2018. № 1-2. С. 149–152.
- 17.Характеристика епізоотичної ситуації зі сказу в Україні. / Голік М. та ін. *Тваринництво України*. 2015. № 9. С. 26–31.
- 18.Шевчук Л. М., Лапшина О. С. Тварини під час війни та небезпека виникнення епідемії сказу. *Актуальні питання лабораторної діагностики та громадського здоров'я*. 2022. С. 266–269.
- 19.Acharya K. P., Subedi D., Wilson R. T. Rabies control in South Asia requires a One Health approach. *One health*. 2021. Vol. 12. P. 100215.
- 20.Animal rabies: a systematic review / S. R. Nurumal et al. *Malaysian journal of public health medicine*. 2022. Vol. 22, no. 3. P. 145–152. URL: <https://doi.org/10.37268/mjphm/vol.22/no.3/art.1258>
- 21.A retrospective analysis of the spread of rabies in Ukraine (1950-2019) / I. F. Makovska et al. *Theoretical and applied veterinary medicine*. 2020. Vol. 8, no. 1. P. 36–49.

- 22.Епізоотична ситуація та епізоотологічні особливості зі сказу тварин на території Білоцерківського району / Б. М. Ярчук та ін. *Наук. вісник вет. медицини: зб-к. наук. праць*. 2015. Т. 1. С. 63–65.
- 23.Editorial: Rabies, a long-standing One Health example – progress, challenges, lessons and visions on the way to 0 by 30 / A. S. Fahrion et al. *Frontiers in veterinary science*. 2023. Vol. 10. URL: <https://doi.org/10.3389/fvets.2023.1220327>
- 24.Epizootological and epidemiological aspects for rabies in Ukraine for the period from 1999 to 2018 / L. E. Kornienko et al. *Veterinary science, technologies of animal husbandry and nature management*. 2019. Vol. 3. P. 90–109.
- 25.FAO, OIE, WHO. Zero by 30: the global strategic plan to end human deaths from dog-mediated rabies by 2030. Geneva, 2018. 48 p.
- 26.Fisher C. R., Streicker D. G., Schnell M. J. The spread and evolution of rabies virus: conquering new frontiers. *Nature reviews microbiology*. 2018. Vol. 16, no. 4. P. 241–255. URL: <https://doi.org/10.1038/nrmicro.2018.11>
- 27.Ghai S., Hemachudha T. Continued failure of rabies elimination—consideration of challenges in applying the one health approach. *Frontiers in veterinary science*. 2022. Vol. 9. P. 847659.
- 28.Impact of military actions on the epizootic situation with the spread of rabies in animals in Kherson Oblast / V. Melnychuk et al. *Regulatory mechanisms in biosystems*. 2024. Vol. 15, no. 4. P. 939–944. URL: <https://doi.org/10.15421/0224137>
- 29.Jackson A. C., Fooks A. R. Rabies: scientific basis of the disease and its management. Elsevier Science & Technology Books, 2020. 732 p.
- 30.Mazur M., Mazur N., Polupan I. Species characteristics of rabies epizootics in Ukraine in 2011-2016. *Scientific messenger of LNU of veterinary medicine and biotechnologies. series: veterinary sciences*. 2017. Vol. 19, no. 73. P. 159–162.

31. One-health approach: a best possible way to control rabies / K. P. Acharya et al. *One health*. 2020. Vol. 10. P. 100161.
32. One Health approach to cost-effective rabies control in India / M. C. Fitzpatrick et al. *Proceedings of the national academy of sciences*. 2016. Vol. 113, no. 51. P. 14574–14581.
33. Rabies, a long-standing One Health example-progress, challenges, lessons and visions on the way to 0 by 30 / A. S. Fahrion et al. *Frontiers in veterinary science*. 2023. Vol. 10. P. 1220327.
34. Rabies control and elimination: a test case for One Health / S. Cleaveland et al. *Veterinary record*. 2014. Vol. 175, no. 8. P. 188–193.
35. Rabies in north america: a model of the one health approach / K. C. Vercauteren et al. *USDA wildlife services - staff publications*. 2012. No. 1202.
36. Spatio-temporal analysis of rabies in animals in Ukraine over 2019–2023 / V. V. Ukhovskiy et al. *Regulatory mechanisms in biosystems*. 2024. Vol. 15, no. 4. P. 740–748. URL: <https://doi.org/10.15421/0224107>
37. The economic landscape of global rabies: a scoping review and future directions / M. Selleck et al. *Tropical medicine and infectious disease*. 2025. Vol. 10, no. 8. P. 222. URL: <https://doi.org/10.3390/tropicalmed10080222>
38. World rabies day 2023--is an end to human rabies deaths in sight? / L. Blumber et al. *IJID One Health*. 2023.
39. Zoonoses-a One Health approach / B. Bagicha Singh et al. *Frontiers in public health*. 2023. Vol. 11. P. 1332600.
40. Zoonoses: infectious diseases transmissible from animals to humans / P. Kimmig et al. ASM Press, 2020. 544 p.

ДОДАТКИ

ПРОЕКТ

ПРОГРАМА
основних заходів профілактики та боротьби зі сказом на території
Білоцерківського району на період 2025-2030 років

Біла Церква – 2025 р.

Розділ І. Загальна характеристика Програми

1.	Учасники Програми (співвиконавці)	Білоцерківська районна рада, Білоцерківська РДА, Білоцерківський відділ ГУ Держпродспоживслужби в Київській області
2.	Ініціатор розроблення Програми	Білоцерківська районна рада
3.	Розробник Програми	Білоцерківська РДА, Білоцерківський відділ ГУ Держпродспоживслужби в Київській області
4.	Відповідальні виконавці	Білоцерківська РДА, Білоцерківський відділ ГУ Держпродспоживслужби в Київській області
5.	Термін реалізації Програми	2025-2030 рік
6.	Бюджет який приймає участь у виконанні Програми	Районний бюджет
7.	Орієнтовний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми	Не потребує
8.	Основні джерела фінансування	Фінансування здійснюється за рахунок коштів міського бюджету, в межах його фінансових можливостей, та інших джерел, не заборонених законодавством.

Розділ 2. Загальні положення Програми

Епізоотична ситуація зі сказу на території громади протягом останніх років залишається нестійкою. Природні вогнища та антропоургічні осередки цього особливо небезпечного зоонозного захворювання існують практично на всій її території. Практично щорічно реєструється випадки захворювань на сказ серед диких та домашніх тварин, що є реальною загрозою для виникнення випадків сказу серед людей. Кількість безпритульних тварин та лисиць, які є резервуаром збудника у навколишньому середовищі, не зменшується. Викликає занепокоєння постійне зростання відсотку захворювань на сказ серед домашніх собак та котів і тим самим наближення вірусу до людини.

Програма розроблена з метою комплексного здійснення та посилення заходів боротьби і профілактики сказу серед тварин, запобігання виникненню захворювань на сказ серед людей на території Білоцерківської районної ради на період 2025-2030 років.

Розділ 3. Мета, завдання та заходи Програми

Сказ – особливо небезпечна інфекційна хвороба всіх теплокровних тварин (хворіють всі види домашніх, сільськогосподарських та диких тварин) і людини. Характеризується тяжким ураженням центральної нервової системи і закінчується летально.

Збудник хвороби – нейротропний вірус з родини рабдовірусів, роду лісавірусів. Він містить одностовкову РНК і оточений оболонкою, має кулеподібну форму. Важливою біологічною властивістю вірусу сказу є його мінливість. Штами, що виділяються в природних умовах в різних країнах світу, від різних тварин, неоднорідні.

На основі серологічних досліджень ізолятів сказу з використанням моноклональних антитіл Комітет експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) по сказу (1986 р.) запропонував групу вірусів сказу розподілити на 4 серотипи.

До першого серотипу належать класичні штами вірусу сказу, тоді як серотипи 2, 3, 4 називають вірусами, пов'язаними зі сказом.

При дослідженні ізолятів вірусу сказу генетичними методами встановлено 6 генотипів. При цьому для 1 - 4 серотипів результати співпадають з даними серологічних досліджень. Поряд з цим, додатково виділені 5 і 6 генотипи, до яких віднесені віруси, виділені від європейських кажанів і від людей, які мали контакт з кажанами у Фінляндії і в Україні.

У зв'язку з тим, що за даними Комітету експертів ВООЗ, імунізація антирабічними вакцинами не захищає від зараження вірусами, пов'язаними зі сказом (2-6 генотипи), велике значення має типізація штамів, які виділяються при лабораторних дослідженнях патматеріалу, а також тих, що використовуються для виробництва антирабічних вакцин.

Джерелом збудника сказу є хворі тварини, які виділяють вірус головним чином зі слиною. За джерелом та резервуаром збудника розрізняють епізоотії сказу міського типу, основними розповсюджувачами якого є собаки, і епізоотії сказу природного типу, що поширюється дикими м'ясоїдними – лисицями, енотовидними собаками, вовками, пацюками та іншими.

Головне джерело збудника інфекції в територіальній громаді є дикі лисиці та домашні собаки і коти. Особливостями сказу є виражена сезонність захворювання. Серед лисиць спостерігається 2 підйоми захворювання: 1-ий – у лютому - квітні, в час парування лисиць, 2-ий – у вересні - грудні, коли збільшується щільність популяції лисиць за рахунок молодих тварин. Серед сільськогосподарських тварин підйом захворювання відмічається у другій половині року і досягає свого максимуму в осінній період (жовтень-

листопад), що обумовлено більш тісним контактом сільськогосподарських тварин з джерелом інфекції в пасовищний період. Важливими епізоотологічними ознаками сказу природного типу є переміщення центру епізоотії в сільську місцевість, зміна видового складу хворих тварин (зниження захворюваності собак і збільшення захворюваності диких, сільськогосподарських тварин, котів), створення зон стійкого неблагополуччя, 2-3-х - річна циклічність підйомів епізоотії. Ці епізоотологічні ознаки сказу мають місце на території громади.

Проте, останнім часом у зв'язку із збільшенням кількості хворих на сказ тварин у населених пунктах виникає небезпека утворення антропогенних осередків сказу (сказу міського типу).

Поширення і підтримка природних осередків сказу є результатом взаємодії багаточисельних факторів – як екологічних, так і соціально-економічних. Головним із них є щільність популяції лисиць, яка перед періодом розмноження не повинна перевищувати 0,5-1,0 гол. на 1000 га угідь, а відстріл їх повинен бути не менше 70% від загальної чисельності лисиць.

Важливим екологічним фактором, що впливає на епізоотичний процес є чисельність мишовидних гризунів. Встановлено, що збільшення чисельності мишовидних гризунів в осінній період супроводжується підйомом захворювання на сказ у наступному році. Розмноженню мишовидних гризунів у свою чергу сприяє тепла і помірно-волога погода в осінній період.

Зараження сказом відбувається, в основному, через укуси чи внаслідок потрапляння слини хворої тварини на свіжі поранення, подряпини шкіри або слизових оболонок. Спостерігались випадки зараження через непошкоджені слизові оболонки. Не виключений оральний шлях зараження сказом, що необхідно обов'язково враховувати при утилізації трупів.

Тривалість інкубаційного періоду залежить від виду, віку та резистентності тварини, місця і характеру укусу, кількості та вірулентності вірусу, що потрапив у рану. Найбільш короткий інкубаційний період складає 7-8 днів, у середньому він триває від 3-х тижнів до 3-х місяців (іноді до 6-ти місяців і навіть одного року).

Вірус з місця укусу поширюється периневрально доцентровими нервами до головного та спинного мозку, де відбувається його репродукція і накопичення. Відцентровими нервами вірус потрапляє до органів, які можуть його виділяти, зокрема слинні, слюзові, підшлункова та молочна залози.

Клінічні ознаки захворювання у всіх тварин в основному подібні. Розрізняють буйну і тиху (паралітичну), атипову, зворотну та абортівну форми прояву хвороби.

При типовому прояві сказу виділяють три стадії: провісників хвороби, збудження і паралічів. Проте класичний перебіг сказу спостерігається тепер порівняно рідко. Переважає паралітичний сказ і атиповий прояв хвороби, що характерно для вірусу, адаптованого переважно до лисиць.

Головною ознакою захворювання диких тварин є зміна поведінки – втрата відчуття страху. Звірі втрачають обережність і вдень з'являються в населених пунктах, місцях випасу і утримання худоби, нападають на людей та тварин. Гідрофобії у диких тварин, хворих на сказ, не встановлено.

Проблема боротьби та профілактики сказу є не тільки медичною та ветеринарною, а й загальнодержавною. Напружена епізоотична ситуація в територіальній громаді загрожує виникненню захворювань серед людей. Цьому сприяє і значна кількість безпритульних тварин та незадовільний стан боротьби з ними в населених пунктах, недотримання правил утримання домашніх тварин їх власниками, а також значна кількість осіб, які звертаються за медичною допомогою в лікувально-профілактичні заклади з приводу покусів їх тваринами.

Основою ефективного проведення заходів профілактики та боротьби зі сказом є:

- комплексне здійснення заходів по боротьбі зі сказом установами та закладами державної ветеринарної медицини, охорони здоров'я, національної поліції, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, установами житлово-комунального, лісового, мисливського господарств під керівництвом Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Білоцерківській районній раді;
- систематичний аналіз епізоотичної та епідемічної ситуації;
- своєчасна діагностика захворювань;
- регулювання чисельності безпритульних тварин;
- забезпечення стовідсоткового охоплення профілактичними щепленнями проти сказу собак, а у зонах стійкого неблагополуччя і котів;
- контроль за дотриманням правил утримання домашніх тварин;
- кваліфікована, своєчасна і у повному обсязі антирабійна допомога потерпілим від укусів тваринами;
- проведення планових сезонних заходів по зниженню чисельності диких м'ясоїдних (лисиць), комплексна суцільна дератизація мишовидних гризунів одночасно на великій території, з метою попередження зимово-весняних та осінніх підйомів епізоотії;
- широка ветеринарно-санітарна освітня та роз'яснювальна робота серед населення з питань профілактики сказу із широким застосуванням засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення).

У зонах стійкого неблагополуччя:

- а) охорона великої рогатої худоби від нападу хижаків, боротьба з безпритульними тваринами (собаками та котами);
- б) постійне проведення заходів по зниженню чисельності диких м'ясоїдних, незалежно від строків

полювання;

в) пероральна вакцинація лисиць та єнотовидних собак, епізоотичний нагляд за зоною вакцинації;

г) проведення усього комплексу заходів, передбачених «Інструкцією про заходи щодо боротьби зі сказом» від 19.01.1994.

Розділ 4. Фінансове забезпечення Програми

Виконання заходів Програми здійснюється за рахунок коштів міського бюджету в межах видатків, затверджених рішенням міської ради про міський бюджет на відповідний бюджетний період та інших джерел фінансування, не заборонених діючим законодавством України.

Розділ 5. Заходи для реалізації Програми

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відповідальні виконавці
1.	2.	3.	4.
Організаційні заходи			
1.	Заслуховувати питання профілактики та боротьби зі сказом на засіданнях Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при виконавчому комітеті Білоцерківської районної ради, за участю усіх зацікавлених органів з прийняттям відповідних рішень.	У випадку виявлення осередків	Білоцерківська РДА
2.	Приймати участь у обласних семінар-нарадах з питань освоєння методик проведення лабораторних досліджень на сказ та забезпечити своєчасне направлення для підвищення кваліфікації лікарів.	1 раз на 2 роки	Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини
3.	Видачу та прийом ліцензій на відстріл дичини проводити з обов'язковою відміткою (підпис посадової особи та печатка державної установи ветмедицини) про проведення ветеринарно-санітарної експертизи тушок та епізоотичного обстеження мисливських угідь.	Піврічно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області
4.	У разі проведення пероральної імунізації диких м'ясоїдних тварин проти сказу на території громади, забезпечити організацію заходів для добування лисиць у обсягах передбачених Методичними рекомендаціями по плануванню, організації та проведенню пероральної імунізації диких м'ясоїдних проти сказу.	Піврічно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, користувачі мисливських угідь
5.	Забезпечити взаємну інформацію між державними установами ветеринарної медицини та ДУ «Київський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України», щодо випадків захворювання тварин на сказ та людей, які звернулися в лікувально-профілактичні заклади за медичною допомогою з приводу укусів тваринами, підозрілими на сказ.	Постійно	Білоцерківський відділ ДУ «Київський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України», Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини
6.	Створити робочі групи для організації діагностичного відстрілу диких м'ясоїдних тварин.	Щорічно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, користувачі мисливських угідь, Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області
Профілактичні заходи			
7.	Забезпечити у повному обсязі проведення щеплень собак та котів проти сказу у всіх населених пунктах територіальної громади незалежно від форм власності, а в зонах стійкого неблагополуччя також і великої рогатої худоби та інших сприйнятливих тварин.	Постійно	Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини
8.	Забезпечити клінічний огляд та карантинування	Постійно	Білоцерківська районна державна

	тварин, які нанесли покуси людям чи тваринам. Своєчасно повідомляти лікувально-профілактичні заклади та Білоцерківський відділ ДУ «Київський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» про результати нагляду.		лікарня ветеринарної медицини, Білоцерківський відділ ДУ «Київський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України»
9.	Систематично обстежувати місця помешкання диких тварин, у випадку виявлення їх трупів з ознаками загибелі від інфекційних хвороб або виявлення живих тварин з підозрілою поведінкою негайно повідомляти працівників державної служби ветеринарної медицини і надсилати матеріал в Білоцерківську міжрайонну державну лабораторію Держпродспоживслужби для дослідження на сказ.	Постійно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, користувачі мисливських угідь
10.	Розробити та затвердити «Правила утримання домашніх тварин», постійно проводити контроль за їх дотриманням на території територіальної громади. Виділити та облаштувати на території населених пунктів громади місця для виховування домашніх тварин.	До 01.12.2022.	Білоцерківська РДА
11.	Проводити аналіз стану антирабічної допомоги населенню та заходів профілактики сказу серед людей.	Постійно	КНП ММР «Білоцерківська опорна багатопрофільна лікарня» КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Білоцерківської міської ради
12.	Забезпечити лікувально-профілактичні заклади, на які покладено надання антирабічної допомоги, достатньою кількістю антирабічних препаратів (вакцина, імуноглобулін) для надання своєчасної та кваліфікованої допомоги.	Постійно	КНП «Білоцерківська міська лікарня Білоцерківської міської ради» КНП ММР «Білоцерківська опорна багатопрофільна лікарня»
13.	Проводити облік чисельності лисиць та планові заходи щодо підтримання оптимальних розмірів їх популяції (у лисиць перед періодом розмноження щільність популяції не повинна перевищувати 0,5-1,0 гол. на 1000 га угідь). Проводити боротьбу з безпритульними собаками та котами на мисливських угіддях, включаючи зелені зони навколо міст та у сільській місцевості.	Постійно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, користувачі мисливських угідь
14.	Направляти для проведення лабораторного контролю ефективності кампаній з імунізації диких м'ясоїдних тварин (виявлення біомаркеру в зубах, дослідження сироваток крові від лисиць) згідно діючих Методичних рекомендацій по плануванню, організації та проведенню пероральної імунізації диких м'ясоїдних проти сказу.	Щорічно	Білоцерківському міжрайонна державна лабораторія Держпродспоживслужби
15.	Забезпечити відлов та регулювання чисельності безпритульних тварин на території населених пунктів громади.	Постійно	Білоцерківська РДА
16.	Упорядкувати пункти збору трупів сільськогосподарських тварин, посилити нагляд за побічними продуктами тваринного походження, що не призначені для споживання людиною, привести в належний санітарний стан всі тваринницькі ферми, не допускати утримання на них безпритульних собак і котів. Охороняти сільськогосподарських тварин від нападу хижаків.	Постійно	Керівники сільськогосподарських господарств, підприємств по переробці продуктів та сировини тваринного походження, Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області
Заходи щодо ліквідації захворювання тварин на сказ			
17.	Собаки, коти та інші тварини, що покусали людей чи тварин, повинні бути негайно доставлені їх власниками (установою чи	Постійно	Власники тварин, Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної

	організацією та ін.) або особами, які займаються відловом бродячих собак та котів, в найближчу установу державної ветеринарної медицини для огляду та карантинування на протязі 10 днів. В окремих випадках, при наявності загородженого двору або приміщення, з дозволу установи державної ветеринарної медицини тварина, що покусала людей або інших тварин, може бути залишена під розписку у власника при умові, що він зобов'язується утримувати її на прив'язі або в ізольованому приміщенні на протязі 10 днів і дозволяти спеціалісту ветеринарної медицини здійснювати нагляд за цією твариною.		медицини
18.	Своєчасно направляти патматеріал до Центральної випробувальної державної лабораторії Держпродспоживслужби в Київській області та місті Києві для проведення лабораторних досліджень на сказ згідно з Інструкцією «Про заходи щодо боротьби зі сказом тварин» та ДСТУ 7053:2009	Постійно	Білоцерківська міжрайонна державна лабораторія Держпродспоживслужби
19.	Своєчасно подавати подання до Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при виконавчому комітеті Білоцерківської міської ради щодо оголошення населеного пункту або частини його з прилеглими до нього угіддями, пасовищами, лісовим чи польовим масивом, урочищами тощо, де виявлено захворювання на сказ, неблагополучними, вводити карантинні обмеження та затверджувати план комплексних заходів щодо ліквідації сказу. Вважати неблагополучним пунктом по сказу не тільки місце виявлення джерела збудника інфекції (хворих на сказ тварин), але і навколишню територію, на яку можлива міграція диких тварин (в сільській місцевості територія радіусом у 10 км навколо пункту, ураженого сказом, а в містах і селищах відповідний житловий квартал). Водночас, державному ветеринарному інспектору району терміново повідомляти про це Головне управління Держпродспоживслужби в Київській області та Білоцерківський відділ ДУ «Київський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України».	Постійно	Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області, Державна надзвичайна протиепізоотична комісія при Білоцерківській РДА, Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі
20.	У неблагополучному пункті забезпечити проведення щеплення тварин проти сказу, виявляти хворих тварин та підозрілих у захворюванні на сказ і умертвляти їх. Труп тварин, забитих, загиблих спалювати разом із шкірою. Зняття шкіри з трупів заборонено.	Постійно	Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі
21.	Серед диких тварин, незалежно від строків полювання, вживати заходів щодо зниження чисельності лисиць, вовків та єнотовидних собак під контролем Департаменту екології та природних ресурсів Київської облдержадміністрації, Державної екологічної інспекції Столичного округу.	Постійно	Київське обласне МРВО УТМР в Білоцерківському районі, користувачі мисливських угідь
22.	Встановити постійний нагляд за тваринами в епізоотичному вогнищі сказу, підозрілих у зараженні на сказ тварин вакцинувати антирабічною вакциною та утримувати під наглядом впродовж 60-ти днів. Заборонити лікування або вакцинацію хворих і підозрілих у	Постійно	Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств, власники тварин

	захворюванні на сказ тварин. Сільськогосподарських тварин і хутрових звірів, підозрілих на зараження сказом без клінічних ознак захворювання, дозволяється незалежно від терміну щеплення їх проти сказу, піддавати забою з використанням одержаних від них продуктів на загальних підставах.		
23.	Місця, де знаходились хворі тварини та підозрілі у захворюванні, предмети догляду за ними, одяг та інші речі, забруднені слиною та виділеннями від хворих тварин, необхідно дезінфікувати.	Постійно	Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, керівники і спеціалісти ветмедицини господарств, власники тварин
24.	Проводити широку роз'яснювальну роботу серед населення (бесіди, лекції, виступи в пресі, по радіо і телебаченню, видання і розповсюдження брошур, листівок, плакатів, уроки для учнів шкіл) про небезпечність сказу для людей і тварин та заходи щодо профілактики та боротьби з ним.	Постійно	Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області, Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, виконавчий комітет Білоцерківської РДА
25.	При загостренні епізоотичної ситуації зі сказу в населених пунктах, а також на прилеглий території здійснювати термінові оздоровчі заходи щодо попередження захворювання тварин на сказ із залученням до проведення цих заходів бригад по відлову бродячих тварин, а також мисливців.	При загостренні епізоотичної ситуації	Білоцерківська РДА
26.	Карантинні обмеження щодо сказу знімати через два місяці з дня останнього випадку захворювання за умови виконання всіх заходів, передбачених комплексним планом і чинною Інструкцією щодо профілактики та боротьби зі сказом тварин, а також при отриманні негативних результатів лабораторних досліджень не менше як від 5-ти диких м'ясоїдних відстріляних на неблагополучних територіях.	При виконанні карантинних заходів	Державна надзвичайна протиепізоотична комісія при Білоцерківська міській раді
27.	При кожному випадку захворювання на сказ проводити епізоотичне розслідування (встановлення причин виникнення сказу).	Постійно	Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області, Білоцерківська районна державна лікарня ветеринарної медицини, виконавчий комітет Білоцерківської міської ради

Розділ 6. Виконавці Програми

Виконавцями Програми є виконавчий комітет Білоцерківська РДА, Білоцерківська районна рада, Білоцерківський відділ Головного управління Держпродспоживслужби в Київській області, фінансове управління Білоцерківської РДА.

Розділ 7. Координація та контроль за виконанням Програми

Контроль за реалізацією заходів, передбачених Програмою, здійснюється першим заступником міського голови. Головним координатором Програми є сектор з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення виконавчого комітету Білоцерківської РДА.

Секретар міської ради

підпис

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ДУ «НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ВИЩОЇ
ТА ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ»**

**Всеукраїнська науково-практична конференція
здобувачів вищої освіти**

«МОЛОДЬ – АГРАРНИЙ НАУЦІ І ВИРОБНИЦТВУ»

Актуальні проблеми ветеринарної медицини

18 березня 2026 року

**Біла Церква
2026**

кристалоїдними розчинами (для зняття інтоксикації), забезпечення примусового харчування підігрітими кормами та застосування антибіотиків широкого спектра дії для контролю вторинної бактеріальної мікрофлори. На відміну від застарілих протоколів, у клініці застосовано сучасний підхід evidence-based medicine: лікарі уникали неефективного застосування L-лізину та використовували у важких випадках системні протівірусні препарати (фамцикловір), які достовірно знижують вірусне навантаження.

Отже, герпесвірусна інфекція в умовах мегаполіса залишається проблемою для здоров'я котів, особливо на фоні відсутності поствакцинального імунітету. Встановлено, що інфекційний ринотрахеїт котів характеризується високою кореляцією між клінічним проявом (виразковий кератит) та необхідністю швидкого початку лікування. Основним вектором контролю інфекції залишається специфічна імунопрофілактика (комплексна вакцинація) згідно з актуальними стандартами WSAVA, оскільки превентивні заходи є єдиним надійним способом зниження захворюваності в популяції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thiry E., Addie D., Belák S., Boucraut-Baralon C., Egberink H., Frymuis T., Gruffydd-Jones T., Hartmann K., Hosie M.J., Lloret A., Lutz H., Marsilio F., Pennisi M.G., Radford A.D., Truyen U., Horzinek M.C. Feline herpesvirus infection. ABCD guidelines on prevention and management. *J Feline Med Surg.* 2009 Jul; 11 (7): 547-55. doi: 10.1016/j.jfms.2009.05.003.
2. Squires R.A., Crawford C., Marcondes M., Whitley N. 2024 guidelines for the vaccination of dogs and cats - compiled by the Vaccination Guidelines Group (VGG) of the World Small Animal Veterinary Association (WSAVA). *J Small Anim Pract.* 2024 May; 65 (5): 277-316. doi: 10.1111/jsap.13718.
3. Северин Р.В., Гонтар А.М., Рубан В.О., Куш М.М., Глушенко Я.В., Штрагер Г.М. Особливості поширення інфекційного ринотрахеїту, викликаного FHV-1 серед котів у м. Харкові, та вдосконалення методів його лікування. *Ветеринарна біотехнологія.* 2023; 43: 147-157. doi: 10.31073/vet_biotech43-14.

УДК 619:616.98:578.824.11(477.41)

ЛОЗОВА А.В., магістрантка

Науковий керівник – ЦАРЕНКО Т.М., канд. вет. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІЗООТИЧНОГО ПРОЦЕСУ ТА СТРАТЕГІЇ КОНТРОЛЮ СКАЗУ ТВАРИН У СУЧАСНИХ УМОВАХ У БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ РАЙОНІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасна стратегія контролю сказу у Білоцерківському районі має комплексний характер і базується на поєднанні масової парентеральної вакцинації домашніх тварин, пероральної імунізації диких хижаків та впровадженні концепції «Єдине здоров'я». Епізоотологічне обґрунтування цих заходів дозволяє забезпечити не лише розрив ланцюга передачі вірусу від природних резервуарів, а й створення стійкого колективного імунітету в антропогенних осередках, що є запорукою біологічної безпеки регіону та досягнення мети глобальної ініціативи «Zero by 30».

Ключові слова: сказ, епізоотичний процес, Білоцерківський район, червона лисиця, вакцинація, «Єдине здоров'я», моніторинг.

Сказ (Rabies) залишається однією з найгостріших проблем сучасної світової ветеринарії та охорони здоров'я, що зумовлено майже 100% летальністю захворювання після появи перших клінічних ознак. Глобальний масштаб загрози підтверджується щорічною загибеллю від 59000 до 69000 людей у понад 150 країнах світу [1].

В Україні епізоотична ситуація характеризується як надзвичайно напружена через стійке функціонування природних вогнищ, де головним резервуаром та джерелом збудника залишається червона лисиця (*Vulpes vulpes*), на яку припадає 39,3% усіх зареєстрованих випадків. Останніми роками спостерігається небезпечна тенденція до «урбанізації» інфекції, що проявляється у зростанні захворюваності серед безпритульних котів (27,9%) та собак (22,9%), які стають основною сполучною ланкою між дикою фауною та людиною [2].

Сучасні виклики, спричинені повномасштабною військовою агресією РФ, суттєво погіршили епізоотичний стан країни: масові міграції диких хижаків через руйнування їхніх природних оселищ, зміна кормової бази та неможливість проведення планової пероральної імунізації на значних територіях створюють передумови для подальшої експансії вірусу [3, 4].

У цьому контексті виникає гостра необхідність детального аналізу локальних епізоотичних ланцюгів, зокрема у Білоцерківському районі, де протягом 2025 року зафіксовано активні спалахи серед різних видів тварин у межах територіальних громад. Таке дослідження є критично важливим для оптимізації ветеринарно-санітарних заходів та реалізації глобальної стратегії «Zero by 30» на місцевому рівні.

Мета роботи: проаналізувати динаміку епізоотичного процесу сказу в Білоцерківському районі протягом 2025 року та обґрунтувати ефективність комплексних стратегій контролю на основі концепції «Єдине здоров'я».

Аналіз епізоотичної ситуації у Білоцерківському районі протягом 2025 року свідчить про активну реєстрацію спалахів як у природних (сильватичних), так і в антропогенних циклах циркуляції збудника. Основними ланками інфекційного ланцюга в регіоні виступають собаки (зокрема у с. Чупира Маловільшанської ТГ та с. Зрайки Володарської ТГ), коти (м. Тетіїв, с. Великополовецьке Фурсівської ТГ), а також велика рогата худоба (с. Юрківка Ставищенської ТГ), що вказує на широку територіальну локалізацію вогнищ хвороби. Аналіз спалахів у с. Юрківка вказує на прямий контакт сільськогосподарських тварин із дикою фауною на пасовищах, що підтверджує роль червоної лисиці як первинної ланки інфекційного ланцюга.

Інтенсивне поширення вірусу зумовлено значним зростанням популяції червоної лисиці, яка залишається головним природним резервуаром інфекції, та вираженою тенденцією до «урбанізації» сказу. Цей процес супроводжується збільшенням випадків неспровокованої агресії та контактів диких хижаків із домашніми й безпритульними тваринами безпосередньо в межах населених пунктів.

Епізоотичні розслідування засвідчують, що більшість інфікованих домашніх улюбленців не мали профілактичних щеплень, що створює сприятливі умови для подолання вірусом міжвидового бар'єру. Зазначений стан підтверджує критичну необхідність забезпечення охоплення вакцинацією щонайменше 70% популяції сприйнятливих тварин, що згідно з рекомендаціями ВООЗ є необхідним порогом для формування стабільного колективного імунітету та розриву циклу передачі збудника [1-4].

Отже, проведений аналіз свідчить, що епізоотична ситуація щодо сказу в Білоцерківському районі у 2025 році залишається напруженою через активне функціонування природних вогнищ та виражену тенденцію до урбанізації інфекції. Встановлено, що основними факторами ризику є зростання популяції червоної лисиці як головного резервуару збудника та низький рівень превентивної вакцинації домашніх тварин у приватному секторі. Для стабілізації ситуації необхідне впровадження комплексного підходу за концепцією «Єдине здоров'я», що передбачає посилення парентеральної імунізації собак і котів (з охопленням >70%) паралельно з розширенням програм пероральної вакцинації диких м'ясоїдних. Це дозволить розірвати епізоотичний ланцюг і забезпечити біологічну безпеку регіону в умовах сучасних міграційних викликів фауни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Animal rabies: a systematic review / S. R. Nurumal et al. *Malaysian journal of public health medicine*. 2022. Vol. 22, no. 3. P. 145–152.
2. Editorial: Rabies, a long-standing One Health example – progress, challenges, lessons and visions on the way to 0 by 30 / A. S. Fahrion et al. *Frontiers in veterinary science*. 2023. Vol. 10.
3. Jackson A. C., Fooks A. R. Rabies: scientific basis of the disease and its management. Elsevier Science & Technology Books, 2020. 732 p.
4. Spatio-temporal analysis of rabies in animals in Ukraine over 2019–2023 / V. V. Ukhovskiy et al. *Regulatory mechanisms in biosystems*. 2024. Vol. 15, no. 4. P. 740–748.